O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Ушбу сонда:
2 ОЙДИНЛАШГАН ҲАҚИҚАТ
3 ШАРТНОМА ВА ЖАВОБГАРЛИК
ЎЗИМИЗГА ЭЪТИБОРИМИЗ ҚАНДАЙ?
4 БАНГИ БЕДАНАМИ?

MEZON:

Ушбу Қонуннинг асосий вазифалари ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатларига риоя этилишини, ҳар кимнинг ахборотни эркин ва монеликсиз излаш, олиш, текшириш, тарқатиш, фойдаланиш ва сақлаш ҳуқуқлари рўёбга чиқарилишини, шунингдек, ахборотнинг муҳофаза қилинишини ҳамда шахс, жамият ва давлатнинг ахборот борасидаги хавфсизлигини таъминлашдан иборат.

1-МОДДА.

Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг ахборот ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

2-МОДДА.

"АХБОРОТ ЭРКИНЛИГИ ПРИНЦИПЛАРИ ВА КАФОЛАТЛАРИ ТЎҒРИСИДА"ГИ ҚОНУН.

Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!

ИНСОН ва ҚОНУН

№ 48 (354)
2003 йил 16 декабр
сешанба

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

Сотувда эркин нархда

Istiqlol va imkoniyat

ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДАГИ ДАДИЛ ҚАДАМ

Шу йилнинг 11-12 декабр кунлари иккинчи чақириқ Олий Мажлисининг 13-сессияси бўлиб ўтди. Унда мамлакатимиз ҳаётига дахлдор муҳим масалалар билан бирга бешта янги қонун қабул қилинди ва 4 та қонун лойиҳаси биринчи ўқишда маъқулланиб, умумхалқ муҳокамасига тавсия этилди. Хусусан, ўзида мамлакатимизнинг иқтисодий манфаатларини ифода этган "Муҳофаза чоралари, антидемпинг ва компенсация божлари тўғрисида"ги Қонун ички истеъмол бозоримизни сифатсиз, ноқонуний тарзда кириб келаётган маҳсулотлардан ҳимоя қилиш борасидаги саъй-ҳаракатларга ҳуқуқий асос вазифасини ўташи шубҳасиз. Чунки ушбу қонунда юртимизга муайян товарларни ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва рақобатбардошлигини ошириш мақсадида ана шу товарлар импортига таъсир кўрсатувчи самарали механизмлар шакллантириш кўзда тутилган.

Жаҳон тажрибасига назар ташласак, ҳар бир мамлакат ўз манфаатларини иқтисодий жиҳатдан ҳимоя қилиш учун тадбиркорлик билан шуғулланувчи, бирор-бир маҳсулот ишлаб чиқарилишини йўлга қўйган фуқароларига турли имтиёзлар берган. Шу орқали мамлакатнинг ташқи савдо соҳасидаги манфаатлари ҳимоя қилинган. Бошқача айтганда, ҳам ташқи, ҳам ички савдода ноҳалол рақобатнинг олди олинган. Масалага шу жиҳатдан ёндашсак, янги қабул қилинган **"Муҳофаза чоралари, антидемпинг ва компенсация божлари тўғрисида"**ги Қонун мамлакатимизнинг ташқи ва ички савдо соҳасида муҳим янгилик ҳисобланади.

Янги таҳрирда қабул қилинган **"Валютани тартибга солиш тўғрисида"**ги Қонун ҳам мамлакатимиз ижтимоий ҳаётида муҳим аҳамиятга эга. Зеро, шу йилдан эътиборан миллий валютамиз бўлган сўмнинг эркин конвертацияси йўлга қўйилди. Мазкур қонунга мувофиқ, мамлакатимиз фуқаролари ва резидентлар сотган ёки сотиб олган валюталари ҳақида ҳеч қандай ҳисобот бермайдилар. Бу эса юртимизда иқтисодий ислоҳотларнинг янги босқичга кўтарилганидан далолатдир.

Ўзбекистон ўз иқтисодий тараққиётида хусусийлаштириш ва хусусий секторнинг улушини оширишни устувор йўналиш этиб белгилаганини кўп бор таъкидланган. 13-сессияда қабул қилинган **"Хусусий корхона тўғрисида"**ги Қонун келгусида кичик ва ўрта бизнеснинг юртимиз иқтисодиётидаги ҳиссасини 50-60 фоизга етказишга хизмат қилади. Бу қонунда ҳам тадбиркорлар ва ишбилармонлар учун бир қатор имтиёзлар яратилган. Жумладан, хусусий корхона эгаси ўз фаолиятидан олган соф фойдасини ўзи истагани каби ишлатиш ҳуқуқига эга ва у қайта солиққа тортилмайди. Шунингдек, қонун туфайли солиқ борасида ҳам талай имтиёзлар юзага келмоқдаки, улар ҳар бир тадбиркорга келгуси йилги фаолиятини олдиндан режалаштириш имконини беради.

XXI аср ахборот асрида мамлакатимиз юксак тараққиёт сари интилаётган, дунё мамлакатлари билан интеграциялашув йўлини танлаган экан, бунга ахборот-коммуникация технологияларисиз эришиш мушкуллиги кундай равшан. Шу боис кейинги йилларда бу борада салмоқли ишлар амалга оширилди. Буларнинг бари соҳа фаолиятини тартибга солишга доир ҳуқуқий базани такомиллаштириш заруратини юзага келтирди. **"Ахборотлаштириш тўғрисида"**ги Қонун мутахассислар томонидан миллий ахборот тизимининг шаклланишининг муҳим асоси сифатида баҳоланмоқда. Ушбу қонунга мувофиқ тарзда яратилган **"Электрон рақамли имзо тўғрисида"**ги Қонунда электрон рақамли имзодан фойдаланиш борасидаги масалаларни тартибга солиш тамойиллари баён этилган. Мазкур қонуннинг аҳамиятли жиҳатларидан бири шуки, эндиликда мамлакатимизда электрон ва қоғоз ҳужжатлар бир хил кучга эга бўлади. Ҳозирда мамлакатимизда электрон ҳужжат айланишини таъминловчи ахборот тармоқлари ҳамда тизимларини шакллантириш жараёни кечмоқда. Бу тармоқ ва тизимлар турли ахборотларга нисбатан ўсиб бораётган эҳтиёжларни имкон қадар тўлиқроқ қаноатлантириш мақсадини кўзда тутади. Бироқ айни пайтда мамлакатимизда электрон ҳужжат айланиши соҳасидаги муносабатларни тартибга солишнинг ҳуқуқий базаси мавжуд эмас. **"Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида"**ги Қонуннинг қабул қилиниши эса ана шундай ҳуқуқий база вазифасини ўтайди. Ва ҳужжат айланиши тизимининг такомиллашувига электрон ҳужжат айланишининг тезкорлиги ва самарадорлигининг ошиши ҳамда қоғоз ҳужжат айланишини камайтиришга кўмаклашади.Сессияда **"Электрон тижорат тўғрисида"**ги Қонун лойиҳаси ҳам муҳокама этилди. Қадимдан тижорат ва маданий алоқалар гуллаб-яшнаган юртимизга электрон тижорат энди кириб келмоқда. Бундай тижоратнинг аҳамиятини содда тарзда ифодалайдиган бўлсак, у бирор-бир тадбиркорга шу ерда туриб, исталган давлатидаги ишбилармон билан шартнома имзолаши ва савдо-сотиқ қилиши имкониятини яратиб беради.

Шу ўринда қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритишни тараққиётнинг ўзи тақозо этаётганини таъкидлаш жоиз. Бу сессияда киритилган ўзгариш ва қўшимчаларнинг аксарият қисмини суд-ҳуқуқ тизимига оид масалалар ташкил этди. Бу эса юртимизда суд-ҳуқуқ тизимидаги ислоҳотлар изчил давом этаётганининг амалий исботидир. Шу йилнинг 26 сентябрида **"Биринчи марта озодликдан маҳрум этишга судланган шахсларнинг жазо ўташ шароитларини либераллаштириш тўғрисида"**ги Президент Фармони юртдошларимиз томонидан илиқ кутиб олинган эди. Унда суд ҳуқуқ тизими ислоҳотларини жадаллаштириш ва жазони ўташ шароитларини либераллаштириш назарда тутилган. Тегишли ҳуқуқий ҳужжатларга киритилган ўзгаришлар ана шу фармонда белгиланган меъёр ва тамойилларни ўз ичига олади. Парламентнинг қонунчилик ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитаси раиси Нуриддинжон Исмоиловнинг таъкидлашича, ана шу ўзгариш ва қўшимчалар, аввало, суд-ҳуқуқ тизимидаги ислоҳотларнинг амалдаги намоёни бўлса, иккинчидан, мамлакатимизда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш демократик жамиятлар андозаларига тобора яқинлашиб бораётганидан далолатдир. Бу ўзгартиришларда биринчи марта жиноят содир этган шахсларга жазо тайинлаш тартибини ва жазони ўташ шароитларини табақалаштирилган ҳолда енгиллаштириш назарда тутилган. Мисол тариқасида айтиб ўтадиган бўлсак, бундан кейин қасддан унча оғир бўлмаган жиноят содир этган шахслар жазони умумий тартибли колониялар ўрнига манзил колонияларида ўтайди. Қонунчиликда ўта оғир жиноят содир этган шахслар эса жазони қаттиқ тартибли колонияларда эмас, балки умумий тартибли колонияларда ўташи белгиланди. Энди амалиётга қаттиқ режимли колонияларда илгари қасддан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазони ўтаб чиққан ва қасддан янги жиноят содир этгани учун ҳукм қилинганлар жазо ўташи жорий этилади.

Айни пайтда кодексларга ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят содир этганлик, эҳтиётсизлик оқибатида ва қасддан унча оғир бўлмаган жиноят содир этган вояга етмаган шахслар, ҳомиладор аёллар ва уч ёшгача болалари бўлган аёлларга, шунингдек, ёшга доир пенсияга чиқиш ҳуқуқига эга бўлган шахсларга нисбатан озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазонинг қўлланилишини таъқиқловчи қоида киритилиши назарда тутилган.

Бундан ташқари, жазони манзил колонияларида ўтаётган шахсларга колониядан ташқарига чиқиш ҳуқуқи билан муддати 15 кунлик меҳнат таътили бериш таклиф этилмоқда. Сессияда Жиноят кодексининг айрим меъёрларини янада такомиллаштирига қаратилган тузатишлар ҳам таклиф қилинди.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, мамлакатимиз Парламенти янги қонунлар ишлаб чиқиш билан бирга аввал қабул қилинганларини ҳам бугунги замон талабига мослаштириш йўлидан бормоқда. Бу ўз навбатида барча соҳадаги муносабатларнинг ҳуқуқий пойдеворини яратиш баробарида уларни мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда. Шу маънода Олий Мажлиснинг ўз ишини якунлаган навбатдаги сессияси мамлакатимизда демократик ва эркин фуқаролик жамияти қуриш йўлида ташланган яна бир дадил қадам бўлди.

Мадамин САФАРОВ,
шарҳловчи

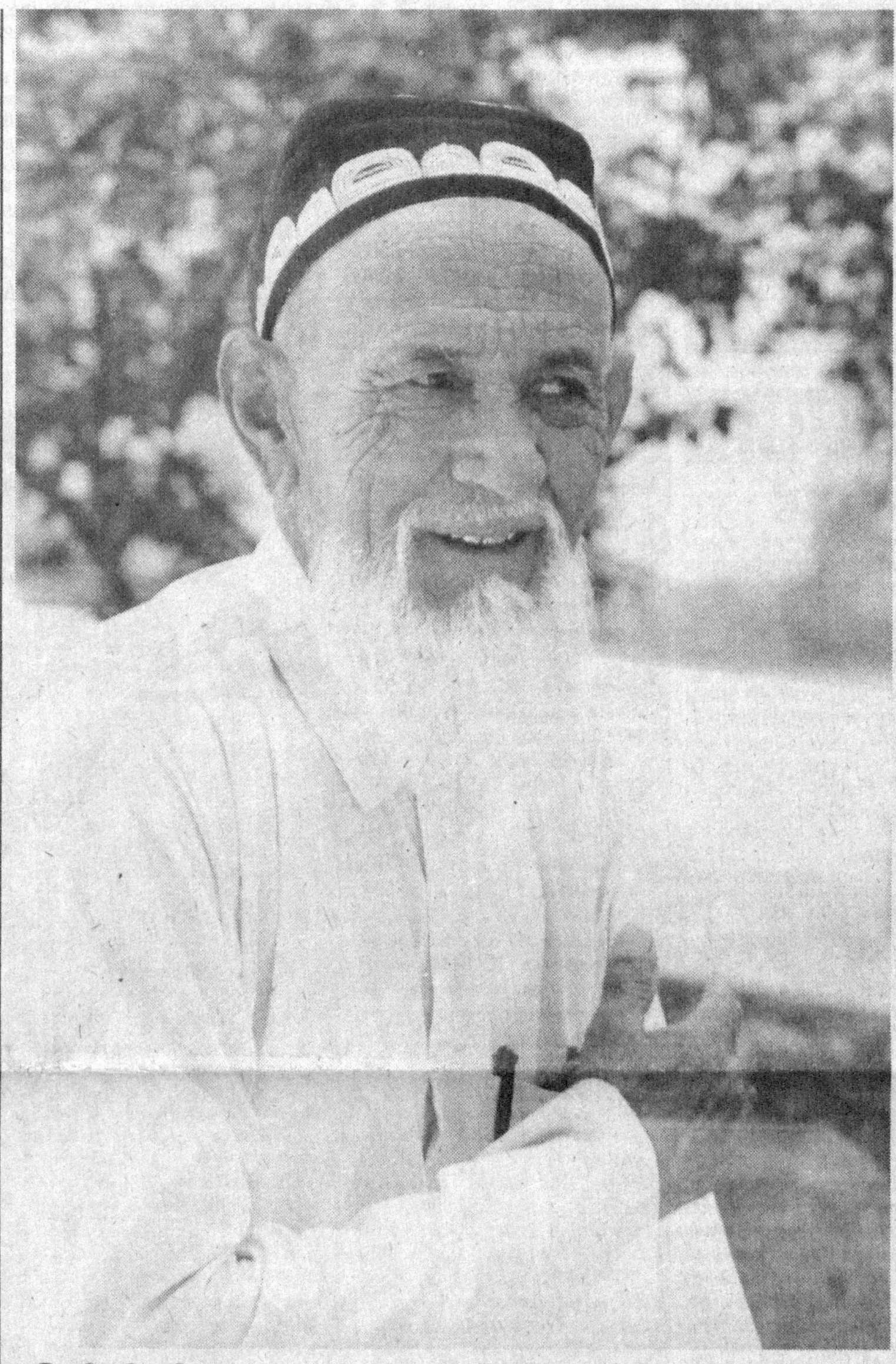

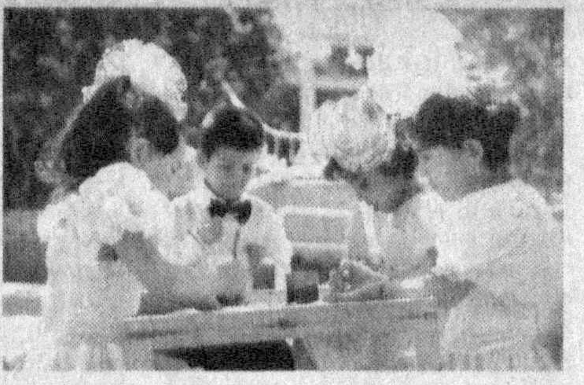

2004 йил — Меҳр ва мурувват йили

Халқимиз азалдан бағрикенглик, меҳр-оқибат, мурувват ва саховат каби эзгу хислатларни қадрлаб, уларни амалда намоён қилиб келган. Истиқлол йилларида жамиятимизда аҳиллик, фуқароларaро тотувлик, турли миллат вакиллари ўртасидаги дўстлик ва ҳамжиҳатлик янада мустаҳкамланди. Бунинг натижаси ўлароқ моддий жиҳатдан кам таъминланган, кўп болали ҳамда ёш оилаларни, ногирон ва етим-есирларни, бева-бечораларни, боқувчиларидан жудо бўлган, якка-ёлғиз яшаётган одамлар ва кексаларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш халқимиз турмуш тарзининг узвий қисмига айланиб бормоқда. Шу маънода Президентимизнинг ташаббуси билан 2004 йилнинг «Меҳр ва мурувват йили» деб номланиши ўз мазмун-моҳияти билан ана шу бебаҳо қадриятларни янада бойитиб, халқимизни хайрли ва савоб ишларга ундайди.

Ajab savdolar

ЯКУН ТОПМАЁТГАН ТОРТИШУВ

Мамлакатимиз мустақилликка эришгандан сўнг фуқароларнинг мулкдор бўлишига кенг йўл очилди. Шу боис Андижон шаҳридаги "Умму-Муборак" масъулияти чекланган жамият аъзолари ҳам мулкдор бўлишга аҳд қилишди. Улар бундан роппа-роса икки йил аввал, яъни 2001 йил 19 сентябр куни Республика кўчмас мулк биржасининг Андижон вилоят филиалида ўтказилган "кимошди" савдосида Избоскан туман Давлат солиқ инспекцияси томонидан савдога қўйилган "Чувама" очиқ турдаги акционерлик жамиятининг маъмурий ва ишлаб чиқариш цехини 5 та автомашинаси билан биргаликда 72 миллион 100 минг сўмга сотиб олишди. Асосий тўлов ўз вақтида тўланиб, бюджетга туширилди. Бундан ташқари, биржага олди-сотдини амалга оширгани учун 3 миллион 285 минг сўм, кадастр ҳужжатларини тайёрлаш учун 400 минг сўм, автоуловларга техник гувоҳнома ва давлат рақами олиш учун 2 миллион 500 минг сўм тўланди. Энди бу ёғига мулкни тасарруф этиш қолган эди, холос. Бироқ бу осон кечмади...

— Шундан буён орадан 25 ой вақт ўтди, — дейди мулк эгаси Ҳамиджон Шокиров. — Барча тўловлар тўланиб, мулк ҳуқуқини берувчи барча ҳужжатларга эга бўлишимизга қарамасдан, икки йилдан буён судма-суд сарсон бўлиб, ўз мулкимизга эгалик қила олмаяпмиз.

Шу ўринда ҳақли бир савол туғилади: Хўш, нега мулкдорлар мулкнинг ҳақини тўлаб, шартномаларнинг барча мажбуриятларини тўлиқ бажарган бўлса ҳам яна сарсон бўлиб юришибди? Уларнинг моддий ва маънавий зарарлари, олинадиган фойда ҳисобидан кўраётган иқтисодий зарарларини ким қоплайди? Мулкдорлар қонуний асосларда сотиб олинган мулкдан нега фойдалана олмаяпти?

Гапни узоқдан бошлайдиган бўлсак, аслида бу мулк Избоскан туман Давлат солиқ инспекцияси томонидан "Чувама" очиқ акционерлик жамиятининг солиқ тўловларига тааллуқли боқиманда қарзларини мол-мулки ҳисобидан ундириш учун сотилган. Бу ҳақда Андижон вилоят хўжалик судининг тегишли суд буйруқлари чиқарилган. Ана шу суд буйруқларини ижро этиш мақсадида Избоскан туман ДСИ томонидан 2001 йил 4 сентябр куни қарздорнинг мол-мулкини хатлаш ва олиб қўйиш ҳақида қарор қабул қилинган. Қарздорнинг мол-мулкини рўйхатга олиш ва баҳолаш тўғрисида 2001 йил 10 сентябр куни далолатнома тузилиб, "Чувама" ОАЖнинг 19 турдаги қиймати 29 миллион 450 минг 046 сўм бўлган мулклар рўйхатга олиниб, ОАЖ раҳбари М.Акбаров ва бош ҳисобчи М.Қўзибоевлар иштирокида далолатнома имзоланган.

(Давоми иккинчи бетда)

Munosabat

Газетанинг шу йил 18 ноябр сонида ҳуқуқшунос С. Қулмуҳаммедованинг «Маънавий зарарнинг миқдорини ким аниқлайди?» сарлавҳали мақола чоп этилган ва унда долзарб муаммо баён қилинган эди. Қуйида мазкур масала юзасидан фаол муаллифларимиздан бири, юридик фанлари доктори Мавжуда РАЖАБОВАнинг таклиф ва мулоҳазаси чоп этилмоқда.

ТАЖРИБАЛАР УЙҒУНЛАШСА...

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида «зарар — арабча сўз бўлиб, бир неча маънони, жумладан, моддий ёки маънавий зиён, йўқотиқ дегани, зиён эса форс тилидан олинган бўлиб, "айнан зарар" сўзини англатади» деб қайд этилган.

Фуқаролик кодексида зарарга қуйидагича таъриф берилган: **Зарар деганда, ҳуқуқи бузилган шахснинг бузилган ҳуқуқини тиклаш учун қилган ёки қилиши лозим бўлган харажатлари, унинг мол-мулки йўқолиши ёки шикастланиши (ҳақиқий зарар), шунингдек, бу шахс ўз ҳуқуқлари бузилмаганида одатдаги фуқаролик муомаласи шароитида олиши мумкин бўлган, лекин ололмай қолган даромадлари (бой берилган фойда) тушунилади.** (ФК, 14-м. 2-қ.)

Ҳуқуқ тармоқларида (фуқаролик, меҳнат, маъмурий, жиноят ҳуқуқи кабилар) етказилган зарар хусусиятига кўра иккига, яъни моддий ва маънавий зарарга бўлинади. Бундай бўлинишга сабаб фуқаролик ҳуқуқий муносабатларининг объектлари моддий ва номоддий неъматларга ажратилиб таҳлил қилинади. Жумладан, фуқаролик кодексида моддий неъматларга мол-мулк кириши, унинг турлари эса кўчмас ва кўчар мулкка ажратилган (ФК, 83-м). Шахснинг ҳаёти ва соғлиғи, шаъни ва қадр-қиммати, шахсий дахлсизлиги, ишчанлик обрўси, шахсий ҳаётининг дахлсизлиги, хусусий ва оилавий сири, номга бўлган ҳуқуқи, тасвирга бўлган ҳуқуқи, муаллифлик ҳуқуқи кабилар номулкий ёки номоддий неъматлар ҳисобланади. Юқорида санаб ўтилган номулкий ҳуқуқлар шахснинг туғилганидан бошлаб ёки қонунга мувофиқ фуқарога берилиши мумкин. Бундай моддий неъматлар ундан тортиб олинмайди ва ўзга усул билан бошқа шахсга берилмайди. Вафот этган шахсларнинг шундай ҳуқуқлари бузилган тақдирда ҳуқуқ эгасининг ворислари томонидан ҳимоя этилиши мумкин. (ФК, 99-м).

Номоддий неъматлар орасида инсоннинг шаъни, қадр-қиммати ёки ишчанлик обрўси дахлсиз ҳуқуқлар қаторидан ўрин эгаллаган бўлиб, Конституциямизга асосан олий қадрият деб қаралади ва фуқаролик ҳамда бошқа қонунлар ёрдамида ҳимоя қилинади. Жумладан, Фуқаролик кодексининг 100-моддаси шаън, қадр-қиммат ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилишни кўзда тутган бўлиб, унга кўра, фуқаро ўзининг шаъни, қадр-қиммати ёки ишчанлик обрўсига путур етказувчи **маълумотларни** тарқатган шахслардан суд орқали раддия талаб қилишга ҳақли. Агар бундай **маълумотлар** оммавий ахборот воситалари орқали тарқатилган бўлса, айнан шу ОАВда раддия эълон қилиниши лозим. Суд томонидан фуқаронинг шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсига путур етказилгани далиллар асосида исботланиб раддия билдириш лозимлиги жавобгар зиммасига юклатилиши билан бир қаторда ўз-ўзидан иккинчи бир муҳим масалани ҳал этиш муаммоси вужудга келади. Яъни бундай шахсларга етказилган маънавий зарарни қоплаш уни обрўсизлантирган шахс зиммасига юклатилади.

Хўш, маънавий зарар, деганда нимани тушунамиз?

«Маънавий зарар, — деб таъкидланган Олий суднинг **"Маънавий зарарни қоплаш ҳақидаги қонунларни қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида"**ги 2000 йилнинг 28 апрелдаги 7-сонли қарорида, — жабрланувчига қарши содир этилган ҳуқуқбузарлик ҳаракати (ҳаракатсизлик) оқибатида у бошидан кечирган (ўтказган) маънавий ва жисмоний (камситиш, жисмоний оғриқ, зарар кўриш, ноқулай ва бошқа) азоблар тушунилади.

(Давоми учинчи бетда)

Tadbirkorlik himoyasi

Ваколатли идораларнинг тадбиркорлик фаолиятини назорат тартибида текшириши, ҳеч шубҳасиз, қонунбузилиш ҳолатларини олдини олишда муҳим ўрин тутади. Албатта, ҳар бир текшириш қонун ва меъёрий ҳужжатларга, энг муҳими, холисликка асосланган бўлиши лозим. Акс ҳолда у тадбиркор йўлидаги ғовга айланиши турган гап.

ВАФИНА НЕГА ОВОРА БЎЛДИ?

Ғазалкент шаҳридаги "Мария" хусусий фирмаси раҳбари Мария Вафина Бўстонлиқ тумани прокуратураси ҳузуридаги солиқ ва валютага оид жиноятларга қарши курашиш бўлими томонидан 2003 йил 21 майда ўтказилган текширишда камчиликларга йўл қўйганлиги тўғрисида туман Давлат солиқ инспекциясига ариза билан мурожаат қилди. Бироқ у мазкур идорадан ҳужжатлар тўлиқ бўлмаганлиги учун департаментга қайтарилганлиги тўғрисида жавоб олди. Лекин шу йилнинг 18 август куни банкка борган М.Вафина ўзи 544.000 сўм миқдорида жаримага тортилганидан хабар топди.

Табиийки, тадбиркор бундан қаттиқ ранжийди ва адолат излаб Адлия вазирлигига мурожаат қилди.

М.Вафинанинг шикоят хатида, жумладан, шундай дейилади: "2003 йил 21 май куни соат 15.30 да дўконни очиб, ишни бошлашга тайёргарлик кўра бошладим. Эшик олдида тўпланиб турган бир неча харидорлардан пештахталарни тайёрлагунча бироз кутиб туришларини илтимос қилдим. Шу орада дўконга кирган баъзи харидорлар товарларни кўздан кечириб, чиқиб кетишди. Ичкарида қолган аёлга ҳозир хизмат кўрсатишимни айтиб турганимда, дўконга ёши кексароқ аёл кириб, ҳеч нарса харид қилмасдан дарров чиқиб кетди. Орадан 2-3 дақиқа ўтгач, дўконга кирган эркак кишидан "Нима харид қиласиз?" — деб сўрадим. У департаментдан текширишга келганини айтди. Шу орада дўконга унинг шериги ўзи билан ёши кексароқ аёлни етаклаб, кириб келди. Текширувчилар менга «шу аёлга 2 шиша вино ичимлигини сотиб, лекин чекини бермагансан», деб даъво қилишди.

Мен ҳали савдони бошламаганлигимни, назорат-касса машинасини текшириб кўришлари мумкинлигини айтдим. Лекин улар харидор-аёл менга 2 та 500 сўмлик купюра бергани, қайтимига 200 сўм олганини айтди. Кассада умуман 500 сўмлик пул йўқлигини билишгач, улар бошқа йўлга ўтишди. Гўёки мен харидорга пулини хуфя қайтариб берган эмишман. Қолаверса, харидор-аёл қўлидаги вино мутлақо бошқа заводда ишлаб чиқарилганини айтганим билан ҳеч ким қулоқ солмади. Улар менга текшириш тўғрисида буйруқ ўрнига май ойида текшириладиган объектлар рўйхатини кўрсатишди. Орадан икки кун ўтгач, текшириш ўтказиш тўғрисидаги буйруқни менга беришди. Шу далилларни ҳисобга олиб, текширувчилар тузган далолатномага имзо чекишдан бош тортдим. Ҳақиқатни юзага чиқаришда учун ёрдам беришларингизни сўрайман".

Шундан сўнг Тошкент вилояти адлия бошқармаси ходимлари М.Вафинанинг аризасида келтирилган важларни аниқлашга киришишди.

(Давоми иккинчи бетда)

(Давоми. Боши биринчи бетда)

ЯКУН ТОПМАЁТГАН ТОРТИШУВ

Далолатномада 2001 йил 31 август кунги суд буйруғига асосан мол-мулклар рўйхатга олингани ва баҳолангани кўрсатилган. Хатланган мулклар тегишли сертификатга эга бўлган “Таянч-сервис” корхонаси мутахассислари томонидан 72 миллион 96 минг 405 сўмга қайта баҳоланиб, биржа савдосида “Умму-Муборак” корхонасига 72 миллион 210 минг сўмга сотилиб, олди-сотди шартномалари тузилган. Сотиб олинган кўчмас мулк объектларига кадастр ҳужжатлари расмийлаштирилиб, сотиб олувчининг қонуний эгалиги расман тасдиқланган. Бироқ шундан сўнг “Чувама” ОАЖ раҳбарлари туман солиқ инспекцияси мол-мулкни хатлаш далолатномасини ноқонуний тузган деб ҳисоблаб, барча далолатнома-ю биржада ўтказилган “кимошди” савдосини бекор қилишни сўраб, хўжалик судининг барча инстанцияларига мурожаат этишдан чарчашмаяпти.

Албатта, ҳар ким судга даъво қилиш ҳуқуқига эга. Лекин вилоят хўжалик судининг 2002 йил 2 май кунидаги ҳал қилув қарорига асосан даъво рад этилган. Ушбу суднинг апелляция инстанциясининг 2002 йил 5 июн кунги қарори билан биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори ўзгаришсиз, “Чувама” ОАЖнинг апелляция шикояти қаноатлантирилмасдан қолдирилган. Бундан ташқари, Олий хўжалик суди кассация судлов ҳайъатининг 2002 йил 14 август кунги қарорига асосан вилоят хўжалик суди ва апелляция инстанциясининг қарори ўзгаришсиз қолдирилиб, “Чувама” ОАЖнинг кассация шикояти қаноатлантирилмади.

Прокуратура идораларининг мазкур хўжалик иши бўйича назорат тартибида киритган протести Олий хўжалик суди Раёсати томонидан шу йил 27 феврал куни кўриб чиқилиб, барча қарорлар бекор қилиниб, ишни янгидан кўриб чиқиш учун яна Андижон вилоят хўжалик судига юборилди.

Вилоят хўжалик судининг судьяси Қ.Тўрахонов раислигида ушбу иш яна кўриб чиқилиб, даъвогарнинг важлари асоссиз деб топилди ва даъво рад этилди. Чунки мулк олди-сотдиси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 8 ноябрдаги 387-сонли қарори билан тадиқланган “Бюджет ва мажбурий тўловлар бўйича боқимандаларни ундирувчи корхона ва ташкилотларнинг мол-мулкига қаратиш тартиби тўғрисида”ги Низоми асосида қонуний амалга оширилган. Шунингдек, **“Банкротлик тўғрисида”**ги қонунга асосан ОАЖнинг боқиманда қарзлари ундирилган.

Фуқаролик кодексининг 229-моддасида “Агар мол-мулк уни бошқа шахсга бериш ҳуқуқига эга бўлмаган шахсдан ҳақ тўлаб олинган бўлса, олувчи буни билмаган ва билиш мумкин бўлмаган (инсофли эгалловчи) бўлса, мол-мулк мулкдор томонидан ёки эгалик қилиш учун мулкдор берган шахс томонидан йўқотиб қўйилган ёхуд мулкдордан ёки у мол-мулкини берган шахсдан ўғирланган ё бўлмаса, уларнинг ихтиёридан ташқари бошқача йўл билан уларнинг эгалигидан чиқиб кетган бўлса, мулкдор бу мулкни олган шахсдан талаб қилиб олишга ҳақли. Агар мол-мулк суд қарорларини ижро этиш учун белгиланган тартибда сотилган бўлса, мол-мулкни ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган асослар бўйича талаб қилиб олишга йўл қўйилмайди”, деб кўрсатилган. Мазкур ҳолатда “Умму-Муборак” МЧЖ инсофли эгалловчи бўлгани сабабли суд ҳужжатини ижро этиш учун белгиланган тартибда сотилган мол-мулкни ундан талаб қилиб олишга қонун талабларига асосан йўл қўйилмайди.

Шунингдек, Фуқаролик Кодексининг 15-моддасида “Давлат органлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари ёки ушбу идоралар мансабдор шахсларининг ғайриқонуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги), шу жумладан, давлат идораси ёки фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган ҳужжат чиқарилиши натижасида фуқарога ёки юридик шахсга етказилган зарар давлат томонидан ёки фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органи томонидан тўланиши керак”, деб кўрсатилган.

Ajab savdolar

Суд “Чувама” ОАЖнинг бюджет олдидаги ундирилиши лозим бўлган боқиманда қарзлари мавжудлиги ҳамда боқиманда қарзларни ундириш учун суд ҳужжатини ижро этиш натижасида сотилган мулкларни қайтариб олиб бериш ва бу билан “инсофли эгалловчи” ҳисобланган “Умму-Муборак” МЧЖнинг кўрган моддий зарарларини давлат бюджети ҳисобидан тўланишини мақсадга мувофиқ эмас, деб ҳисоблади.

Шундай бўлса-да, “Чувама” ОАЖ маъмурияти “йиқилган курашга тўймас” қабилида шикоят қилиш орқали мулкни қонуний эгаларига беришни пайсалга солаяпти. Бу ёкда эса жамиятнинг бюджети боқиманда қарзи миқдори тобора кўпайиб бормоқда. Мулкнинг қонуний сотиб олинганини солиқ, давлат мулк қўмитаси, адлия идоралари тасдиқлаётган бўлишига қарамай, мулкдор мулкига эгалик қилолмаяпти. Ўйлаймизки, мутасаддилар бу масалага алоҳида эътибор қаратишади ва у қонуний ечимини топади.

Абдурашид АБДУҚАҲҲОРОВ,
Андижон вилоят адлия бошқармаси масъул ходими
Илҳомжон ЭГАМНАЗАРОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Huquqiy savodxonlik sari

ҚОНУННИ АНГЛАШ ЗАРУРАТИ

Ҳозирда одамларнинг қонунларимизни ўрганишга бўлган қизиқиши ортганлигини ҳар қадамда сезиш мумкин. Буни фуқароларнинг Давлат нотариал идораларига турли ҳаётий масалаларда тез-тез мурожаат қилаётгани мисолида ҳам кўриш мумкин.

Фуқароларнинг уй-жой, транспорт воситалари олди-сотдиси, васиятномалар ва ҳадялар бўйича ҳужжатларни қонунлаштириш, жисмоний ва юридик шахслар томонидан тузилган шартномаларнинг қонун талабларига мослиги ва улар ижросини таъминлаш бўйича ҳуқуқий маслаҳат ва амалий ёрдам олиш учун мунтазам мурожаат қилаётгани қонунларнинг ҳаётимизга тобора чуқурроқ кириб келаётганини исботлайди.

Бироқ фаолиятимиз давомида шундай ҳолатларга ҳам дуч келамизки, бундан айрим фуқароларнинг ҳали-ҳануз ҳуқуқий саводхонлиги етарли эмаслигидан афсус чекасан, киши. Мана бир мисол. Туманимизда В.В. исм-шарифли ногирон аёл яшаб келган. Унинг хусусий уй-жойи бўлиб, бу мулк онасидан васиятнома асосида мерос қолган.

Афсусланарли жойи шундаки, бу аёлнинг ногиронлигини маҳалладагилар яхши билишса-да, унга ҳомий тайинлашмаган. Унинг 8 ёшли қизчаси бўлиб, у ҳам ногирон онаси қарамоғида бўлган.

Ночор аҳволда яшаётган она-бола олдида яна бир муаммо пайдо бўлади. В.нинг аллақаерда яшайдиган акаси пайдо бўлиб, уйга мен ҳам шерикман, дея дағдаға қилади. Шундан сўнг бу уй Р. исмли кишига сотилади-ю, 250 минг сўмни чўнтакка урган ака ногирон сингилга «250 минг сўмни олдим» деган мазмунида тилхат ёздириб олади-ю, жуфтакни ростлаб қолади. Кейинчалик В.ни “Мурувват” уйига жўнатиш лозим бўлади. Шу пайтда бундай қарашса, уй В.нинг номида, Р. эса уй учун пулни тўлаб, оиласи билан ўзгага тегишли уйга кўчиб кириб олган. Шундай қилиб, ногирон аёлнинг уй-жойига бўлган ва давлат томонидан қўриқланадиган ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилган ва қонуний талаблар бузилган. Шу ўринда уй ҳақини тўлаб қўйган Р.ни ва унга нотўғри йўл-йўриқ кўрсатган “билимдонлар”ни ҳам оқлаб бўлмайди. Р.нинг айби шундаки, уйга пул тўлашдан олдин бу уйнинг ҳужжатларини кўриши, тегишли идоралардан сўраб-суриштириб, ўз номига ҳужжат олиши лозим эди. Оддий бир тилхат билан бутун бир уй-жойнинг олди-сотдисини амалга ошириб бўлмаслиги ҳаммага маълум оддий ҳақиқат.

Шу ўринда бошқа бир ҳолат ҳам киши эътиборини тортади. Гап шундаки, туман марказида яшовчи У.Бўроновга тегишли уй-жой олинган кредит ҳисобига гаровга қўйилган. «Пахтабанк»нинг Термиз шаҳар бўлими томонидан берилган қарз маблағи узилмаганлиги сабабли бу уйга ўз вақтида банд қўйилган. Бироқ уй эгаси бу уйни бошқа бир фуқарога сотиб юборган. Сотилиши ноқонуний бўлган уйнинг янги эгаси ҳужжатларни расмийлаштирмасдан кўчиб келиб яшайверган. Табиийки, бу ҳолатда ҳам сотиб олаётган уй-жой ҳақида зарур маълумотларни олмаган ва уйга ноқонуний кириб олган фуқаро қонуний асосларда уйдан чиқарилади.

Хўш, бу ўринда асосий айбдор ким, деган табиий савол туғилади. Бу саволга жавобан шуни айтиш кераккки, бу ўринда асосий сабаб одамларнинг ҳуқуқий саводхонлиги етарли эмаслиги билан изоҳланади. Нега деганда, фуқароларнинг ҳуқуқий билимлари етарли бўлиб, уй-жой сотиб олаётганда, қандай қонуний талабларга амал қилиш лозимлигини билишганда эди, бундай кўнгилсизликлар келиб чиқмасди.

У. АЛИМАРДОНОВА,
Қизириқ тумани

Saboq

КЎЗБЎЯМАЧИЛИК

У қимматга тушди

Беруний тумани бу йил пахта етиштириш бўйича Қорақалпоғистонда энг охирги ўринни эгаллади.

Хўш, нега шундай бўлди? Бунинг сабаблари нима билан изоҳланади? Мазкур саволларга жавоб тариқасида айтиш мумкинки, тумандаги аксарият хўжаликларда раҳбар масъулияти бир қадар унутиб қўйилди. Пахтачилик равнақи учун масъул ҳисобланган шахслар соҳа тараққиёти, омилкорлик усуллари ҳақида бош қотириш ўрнига масалага панжа орасидан қарашди.

Мисол учун айтсак, туман прокуратураси томонидан умумий назорат тартибида ўтказилган текширувлар жараёнида “Олтинсой” ва “Бийбозор” ширкат хўжаликларида ердан мақсадга мувофиқ фойдаланилмагани аниқланди. Аниқроқ айтганда, ҳисобот ҳужжатларида “Олтинсой” ширкат хўжалиги бўйича 2003 йил ҳосили учун 1100 гектар пахта экилгани қайд этилган. Қизиғи шундаки, мутахассислар иштирокида ўтказилган назорат чоғида хўжаликда 713 гектар майдондагина пахта мавжудлиги аён бўлди. Хўш, қолган 387 гектар майдонга нима экилган?

Коса тагидаги нимкоса шундан иборатки, ширкат хўжалигида жорий йилда 70 гектар ерга шоли экиш режалаштирилган ва шоли экилган майдонлар ҳисоботга 72 гектар қилиб киритилган. Аммо ҳақиқатда хўжалик бўйича шоли етиштирилган майдонлар 245 гектарни ташкил этади. Бу эса ширкат хўжалиги мутасаддиларининг кўзбўямачилик орқали даромад олишни кўзлаганини кўрсатади.

Туманнинг “Бийбозор” ширкат хўжалигида қисқа йиллар ичида бир неча бор раҳбар алмашди. Таассуфки, хўжаликнинг янги раҳбарлари бу ҳолатдан ўзларига тегишли хулосалар чиқариб олишмади. Натижада бу хўжаликда ҳам юқоридаги каби ҳолат рўй берди. Аниқроғи, раҳбарлик идораларига ширкат хўжалигида 1030 гектар майдонга пахта экилгани ҳақида маълумот берилса-да, чигит уруғи бор-йўғи 887,9 гектар майдонга экилди. Шоликорлар эса режадаги 50 гектар ўрнига гўё 88 гектар майдонга бошоқли дон уруғи сепишди. Бироқ аслида 330,2 гектар майдонга шоли экилган бўлиб, 242,2 гектар ердаги шоли ҳисобдан яшириб қолинди.

Бундай қонунбузарлик ҳар иккала хўжаликда давлатга пахта топшириш йиллик режасини барбод этди.

Ширкат хўжаликларининг мансабдор шахслари ўзларининг ноқонуний хатти-ҳаракатларини йилнинг апрел ва май ойларида юз берган кучли ёмғир таъсирида пахта майдонларининг нобуд бўлгани, ёнилғи-мойлаш материаллари етишмагани туфайли мазкур майдонларни қайта экиш имконининг бўлмагани ва ернинг мелиоратив ҳолати бузилиб кетмаслиги учун ишчи ходимларга шоли экишга рухсат беришгани билан изоҳлашмоқчи бўлишди. Бироқ “алдагани бола яхши” қабилидаги бу ҳийла-найранглар уларни маломат ботқоғидан қутқариб қололмади.

Аниқланган ҳолатлар бўйича туман прокуратураси томонидан “Олтинсой” ва “Бийбозор” ширкат хўжаликларининг мансабдор шахсларига нисбатан Жиноят кодексининг тегишли моддалари билан жиноят ишлари қўзғатилди. Қонун ва меҳнат шартномалари талабларига хилоф иш тутиб, шахсий манфаатдорлик йўлида пахта ўрнига шоли экканлар қилмишига яқин ўртада одил судлов қонуний жазо тайинлайди.

Пўлат ХОЛМУРОДОВ,
ҳуқуқшунос

Сумалак жозибаси

Dakki

ОЙДИНЛАШГАН ҲАҚИҚАТ

Норин туманидаги “Ўзбекистон” ширкат хўжалиги бошқаруви ўтган йил 19 июл куни бўлиб ўтган йиғилиш қарорига биноан ўттиз нафар оилавий пудратчилардан шартномада белгиланган 94,3 тонна кам буғдой етиштирилгани учун 4.243.500 сўм жарима ундириб олинган эди. Чунки хўжалик билан оилавий пудратчилар ўртасида ғалла етиштириш юзасидан тузилган шартноманинг 6-боб, 8-бандида “маҳсулот етиштириш мажбурияти оилавий пудратчининг айби билан бажарилмаганда буюртмачи хўжалик етиштирилмаган маҳсулот қийматини пудратчидан талаб қилиш ҳуқуқига эга”, деб кўрсатилган.

Шу ўринда савол туғилади: хўш, пудратчилар шартномада кўрсатилган режани нима учун уддалай олишмаган?

Гап шундаки, хўжаликда оилавий пудратчиларнинг айбини тасдиқловчи бирон-бир ҳужжатнинг ўзи йўқ. Ваҳоланки, оилавий пудратчи буғдой етиштиришда йўл қўйган хато ва камчиликларни тасдиқловчи далолатнома ёки мутахассис хулосаси бўлиши керак эди.

Шартнома мажбуриятларига амал қилиш ҳар икки томон учун ҳам бир хил қонуний кучга эга. Лекин шартнома мажбуриятларининг бажарилишида хўжалик томонидан жиддий камчиликларга йўл қўйилган. Ҳар қандай экин минерал ва маҳаллий ўғитлар билан етарли даражада озиқлантирилгандагина ундан кўзланган ҳосил олиниши ҳаммага маълум оддий ҳақиқат. Афсуски, хўжалик шартноманинг мана шу бандига тўлиқ амал қилмади. Масалан, оилавий пудратчи Ф.Жабборовга шартномадаги 6644 килограмм ўрнига 3899 килограмм минерал ўғит етказиб берилган. Пудратчи режадагидан кўра 2744 килограмм кам минерал ўғит олган. Т.Қўчқоров, Б.Олимов ва бошқаларга ҳам режадагидан анча кам миқдорда минерал ўғит тарқатилган. Бундан кўринадики, хўжалик ўзи айбдор бўла туриб, асоссиз равишда 30 нафар пудратчилардан 4.243.500 сўм миқдорида жарима ундириб олган.

Хўжаликда ҳисоб-китобларни чек асосида амалга оширилишида ҳам бир қатор камчиликларга йўл қўйилган. Айрим оилавий пудратчиларга минерал ўғитлар берилгани ҳақида чек милклари бўлса-да, уларга имзолар оилавий пудратчилар томонидан қўйилмаган. Аниқроғи, имзолар бошқа бир шахслар томонидан сохталаштирилган. Мисол учун айтсак, ғаллачилик соҳасидаги оилавий пудратчи А.Аҳмедов шу йилнинг март ойида 350 килограмм минерал ўғит олган. Аммо 10/8 сонли чек милкига оилавий пудратчининг ўзи имзо қўймаган. Унинг ўрнига бошқа бир шахс имзо чекиб юборган. Бундай ҳолатларни оилавий пудратчилар Р.Тожибоев, И.Худойбердиев, Б.Болтабоев ва бошқаларнинг чек милкларида ҳам кузатиш мумкин.

Хўжаликнинг 52.391.000 сўмлик дебиторлик ва 190.856.000 сўмлик кредиторлик қарздорлиги мавжуд. Шундан 2.293.141 сўмлик дебиторлик ва 6.678.913 сўмлик кредиторлик қарзларининг тўлов муддатлари ўтказиб юборилган. Бироқ хўжаликнинг мутасадди раҳбарлари ҳозирги кунгача ушбу қарзларни ундириш ва тўлаш чораларини кўришмаган.

Наманган вилояти адлия бошқармаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 24 апрелдаги 177-сонли қарорининг 2-бандига асосан юқорида қайд этилган хато ва камчиликларни бартараф этиш юзасидан Норин туман ҳокими номига 01-08-1132-сонли тақдимнома киритди. Ўйлаймизки, тақдимномада таъкидланган камчиликлар тез кунда ҳал этилади.

Ҳакимжон ХАЛИЛОВ,
ҳуқуқшунос

Attang

МИСИ ЧИҚҚАН ФЕРМЕР

Ўтган йили Сирдарё туманидаги “Сирдарё” ширкатлар уюшмаси ва “Шоди Шароф” фермер хўжалиги ўртасида 3-сонли шартнома тузилиб, 18,8 гектар ер майдони 10 йилга ижарага берилди. Шартномада фермер ердан белгиланган мақсадда одилона фойдаланиши, тупроқ унумдорлигини ошириши, маҳаллий ҳокимият идораларига ердан фойдаланиш тўғрисида қонун ҳужжатларида белгиланган маълумотларни тақдим этиб туриш каби мажбуриятлар қайд этилган. Туман ҳокимининг шу йил 10 мартдаги 441-сонли қарорига биноан фермер хўжалиги 6 гектарда ғалла, 12 гектарда пахта ва 0,8 гектарда сабзавот етиштириши режалаштирилган.

Фермер 6 гектар ерга куздаёқ ғалла экди. Бироқ баҳорда А.Даврановнинг нияти ўзгарди ва 8,8 гектар ерга чигит, 4 гектар ерга эса шоли экиб юборди. Сабзавот эса экилмади. Шу тариқа ер участкасини узоқ муддатга ижарага бериш тўғрисидаги шартноманинг 4-бўлими, 9 ва 15-қисмлари талаблари қўпол равишда бузилди.

Фермернинг айтишича, у экинларнинг режалаштирилганидан яхши хабардор бўлган. Лекин шу йил март, апрел, май ойларида Сирдарё суви сатҳи кўтарилиб, фермер хўжалигининг ери ҳам сув остида қолиб кетган. Июн, июл ойларида ҳам ер захланиб, тупроқ экишга тайёр бўлмаған. Боз устига, сувни насос ёрдамида юқорига етказиб берувчи каналдан ҳам сув сизиб ўтиб, ер захланиб турган. Оқибатда 4 гектар майдонга режадаги пахта ва сабзавот экишнинг имконияти бўлмаган, чигит экиш муддати ўтиб кетган. Сарф-харажатларни қоплаш ва ишчиларга иш ҳақи қилиб бериш мақсадида июнь ойида 4 гектарга шоли экилган...

Кўриниб турибдики, барча ишлар ўзбошимчалик билан бажарилган. Қолаверса, туман ҳокимиятидан режани ўзгартириш ҳақида рухсат олинмаган. Ҳатто юзага келган аҳвол ҳақида ерни ижарага берган ширкатлар уюшмасига ҳам расман маълум қилинмаган.

Бундан ташқари, шоли етиштириш бўйича бирон жой билан шартнома тузилмаган бўлса-да, фермер А.Давронов ўзбошимчалик билан иш тутган. Агар у тегишли идораларга мурожаат этиб, мавжуд шароитни ҳисобга олиш ва режага ўзгартириш киритишни сўраганида ҳеч қандай эътирозга ўрин қолмас эди.

Хуллас, туман ер ресурслари хизмати бўлими ходимлари томонидан шу йил ҳосили учун экилган пахта ва сабзавот майдонларининг режага мувофиқлигини ўрганиш мақсадида 2 июл куни “Сирдарё” ширкатлар уюшмасида мониторинг ўтказилади. Ушбу ўрганиш давомида фермер А.Даврoновнинг ердан ноқонуний фойдалангани маълум бўлди. Бу ҳақда бўлим ва уюшма мутахассислари фермер иштирокида далолатнома тузилди ва уюшма томонидан фермер хўжалигига талабнома юборилди. Бироқ унга ҳеч қандай муносабат билдирилмади. Шундан сўнг “Сирдарё” ширкатлар уюшмаси маъмурияти ўзаро шартноманинг 5-бўлим 10-қисмига мувофиқ, шартларнинг бузилиши унинг бекор қилиниши асосларидан бири сифатида қайд этилгани боис хўжалик судига даъво аризаси киритди. Чунки “Шоди Шароф” фермер хўжалиги раҳбари ширкатлар уюшмаси билан ер участкасини ижарага бериш шартномасининг тегишли қисмлари, “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги қонуннинг 16-моддаси талабларига риоя этмаган. Ер кодексининг 90-моддасига асосан ердан фойдаланувчилар ва ижарачилар ерлардан белгиланган мақсадда фойдаланмаганда қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади. Ер кодексининг 36-моддаси 6-бандида ва Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йилги 300-қарори билан тасдиқланган “Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаларини фуқароларга узоқ муддатли ижарага бериш тартиби”нинг 27-бандида ер участкасидан бошқа мақсадларда фойдаланилганда ижара шартномаси бекор қилиниши белгилаб қўйилган.

Суд ана шу далилларга асосан уюшма ва фермер хўжалиги ўртасида йили тузилган 3-шартномани бекор қилишни лозим топди. Низонинг судгача етиб келишига сабабчи бўлгани учун сарф-харажатлар ҳам Хўжалик процессуал кодексининг 95-моддасига асосан жавобгар зиммасига юкланди.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, мамлакатимизда фермерларга ернинг эгалари сифатида қаралмоқда. Зеро, эгасини топган ер мамлакатимизнинг пахта, ғалла, мева-сабзавот ва чорва маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини қаноатлантиришга хизмат қилади. Бироқ ердан хусусий бойлик орттириш мақсадида фойдаланмоқчи бўлаётганлар эса “Шоди Шароф” фермер хўжалиги сингари қаттиқ панд ейиши шубҳасиз.

Исроил ҚУРБОНОВ,
ҳуқуқшунос

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Tadbirkorlik himoyasi

ВАФИНА НЕГА ОВОРА БЎЛДИ?

Шуни таъкидлаш керакки, адлия ходимлари дастлабки суриштирув ва ҳужжатларни ўрганиш жараёнидаёқ қарама-қарши ҳолатларга дуч келишди.

Воқеага аниқлик киритиш учун текширувчилар томонидан 2003 йил 21 май куни тузилган далолатномани диққатингизга ҳавола қилишни лозим топдик:

“Биз — Бўстонлиқ туман прокуратураси ҳузуридаги солиқ ва валютага оид жиноятларга қарши курашиш бўлими ходимлари А.Салимов ва И.Худоёровлар, холислар — Бўстонлиқ тумани Ғазалкент шаҳри, Бўстонлиқ кўчаси 23-уй, 8-хонадонда яшовчи Степанова Любовь Даниловна ва Бўстонлиқ тумани, Ғазалкент шаҳри, Бўстон кўчаси, 61-уй, 12-хонадонда яшовчи Каримов Фарҳод Каримовичлар иштирокида ушбу далолатномани шу мазмунда тузамизки, бўлим бошлиғининг 21 май 2003 йилдаги №07-ХС-сонли буйруғига асосан “Мария” хусусий фирмасига қарашли дўконда текширув ўтказилган вақтда фуқаро Л.Степанова фирма раҳбари М.Вафинадан 2 (икки) шиша “Ўзбекистон Портвейни” виносини 800 (саккиз юз) сўмга сотиб олгани, сотувчи харидордан 1000 (минг) сўм, (2 дона 500 (беш юз) сўмлик купюрада) пул олиб, қайтимига 200 (икки юз) сўм пул бергани аниқланди.

Текширув жараёнида М.Вафина фуқаро Л.Степановага ушбу 1000 (минг) сўм харид пулини мажбурлаб қайтариб бериб, дўкондан чиқариб юборган. Фуқаро Л.Степанова 2 шиша “Ўзбекистон Портвейни” виносини ва 1000 (минг) сўм харид пулини ҳам олиб чиқиб кетган.

Ушбу ҳолат бўйича далолатнома тузилди. “Мария” хусусий фирмаси раҳбари М.Вафина далолатнома билан танишиб, имзо чекишдан бош тортди”.

Агар эътибор берган бўлсангиз, далолатномада нимагадир назорат-касса машинаси ҳақида «лом-мим» дейилмаган. Харид чеки берилган-берилмаганлиги ҳақида ҳам маълумот йўқ.

Бу ҳам майли, воқеа ҳолатини ҳужжатлаштириш ҳақидаги баённомани ўқиб ёқа ушлайсиз. Бу расмий ҳужжат ҳам 2003 йил 21 май куни ёзилган.

Биз битта жойдаги текшириш тафсилотлари ҳақидаги баённома ва далолатнома ўртасидаги айрим тафовутларни кўриб, очиғи, балки булар бир-бирини тўлдирувчи ҳужжатлардир деб, унга тўхталмоқчи ҳам эмасдик. Лекин текшириш буйруғининг рақами бир мавзудаги бу икки ҳужжатда икки хил берилганлиги мутлақо тушунарсиз бўлди. Натижада бошқа тафовутлар ҳам кўзга ташланди.

Жумладан, баённомада 2 та 500 сўмлик купюралар ҳақида ҳамда харидор Степановага мажбурлаб қайтариб берилган 1000 сўм пул ва у 2 шиша “Ўзбекистон Портвейни” виносини ўзи билан олиб чиқиб кетганлиги тўғрисида мутлақо ёзилмаган. Далолатномада эса бу фактлар келтирилган эди.

Қисқаси, юқоридагиларни инобатга олиб, Тошкент вилояти адлия бошқармаси вилоят прокуратураси ҳузуридаги солиқ ва валютага оид жиноятларга қарши курашиш департаментига хат йўллаб, “Мария” хусусий фирмасида ўтказилган текширув юзасидан адлия ходими иштирокида хизмат текшируви ўтказишни сўради. Натижада кўпгина чигалликларга аниқлик киритилди. Жумладан, “Мария” хусусий фирмаси дўконини текшириш вақтида холис сифатида қатнашган фуқаро Фарҳод Каримов департамент ходимлари А.Салимов ва И.Худоёровларни илгаридан танишини, шунингдек, илгари ҳам текширишларда иштирок этганини тан олди. Айни пайтда у харидор Л.Степанова шу дўкондан нима сотиб олганини ўз кўзи билан кўрмагани тўғрисида кўрсатма берди.

Харидор Л.Степанова дастлабки тушунтириш хатида “Мария” хусусий фирмасидан 2 шиша “Ўзбекистон Портвейни” виносини сотиб олганлиги учун 2 та 500 сўмлик пул бергани ва дўкондан чиқиб кетаётганда уни нотаниш шахслар тўхтатиб винони қаердан сотиб олгани, сотиб олинган маҳсулот учун касса чекини сўрашганини билдирган эди.

Бироқ ўтказилган хизмат текширувида Л.Степанова Бўстонлиқ тумани прокуратураси ҳузуридаги СВОЖҚК бўлими ходимлари томонидан бошқа текширувларда ҳам холис, харидор сифатида қатнашгани аниқланди.

Барча ҳолатлар тўлиқ ўрганилгач, Тошкент вилояти адлия бошқармаси Тошкент вилояти Давлат солиқ бошқармаси бошлиғи номига 2003 йил 2 октябр 02-1/2693 рақамли “Мария” хусусий фирмасига нисбатан 2003 йил 4 августда қўлланилган молиявий жаримани бекор қилиш юзасидан бажарилиши мажбурий бўлган тақдимнома киритди.

Тақдимнома ижросини таъминлаш юзасидан Бўстонлиқ тумани Давлат солиқ инспекциясининг 2003 йил 4 августдаги “Мария” хусусий фирмасига нисбатан молиявий жарималарни қўллаш ҳақидаги қабул қилинган 272-сонли қарори 2003 йил 4 ноябрда бекор қилинди.

Шунингдек, Тошкент вилояти адлия бошқармаси Тошкент вилояти прокуратураси ҳузуридаги солиқ ва валютага оид жиноятларга қарши курашиш бошқармаси раҳбари номига 2003 йил 3 октябр 02-1/2705-рақамли “Мария” хусусий фирмаси раҳбари М.Вафинани 2003 йил 21 майда МЖТКнинг 164-моддаси 1-қисми билан маъмурий жаримага тортиш ҳақидаги қарорини бекор қилиш юзасидан бажарилиши мажбурий бўлган тақдимнома киритгани туфайли 27200 сўм маъмурий жазо қўллаш ҳақидаги 2003 йил 16 июндаги қарори бекор қилиниб, маъмурий иш юритишдан тўхтатилди.

Шундай қилиб, адлия ходимларининг саъй-ҳаракатлари билан адолат юзага чиқди. Уч нафар фарзанднинг онаси, тадбиркор М.Вафинанинг ҳақ-ҳуқуқи тикланди. Бу билан мазкур иш якунланганы йўқ. Яқинда вилоят адлия бошқармаси фуқаролик ишлари бўйича Чирчиқ туманлараро судига М.Вафинага етказилган моддий ва маънавий зарарни ундириш юзасидан даъво аризаси киритди. Суд, албатта, ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради.

Бизни эса бир нарса ташвишлантиради. Агар ваколатли идора ходимлари хизмат вазифаларига масъулият билан ёндашиб, юзаки ва сифатсиз текширув ўтказмаганда эди, қайта текширув, оворагарчилик ҳамда қоғозбозликка ҳожат қолмаган бўлар эди. Энг муҳими, ҳар қандай текширув ортида инсон, унинг ҳақ-ҳуқуқи туради. Бу эса жамиятимизда қонун асосида ҳимоя қилинади.

Рустам ХУДОЙКУЛ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Munosabat

ТАЖРИБАЛАР УЙҒУНЛАШСА...

(Давоми. Боши биринчи бетда)

«Маънавий зарар, жумладан, яқин қариндошни йўқотиш (ўлими) сабабли маънавий қайғуриш, ижтимоий фаолиятини давом эттираолмаслик, ишини йўқотиш, оилавий, тиббий сирларни ошкор қилиш, фуқароларнинг шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсига путур етказувчи ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотларни тарқатиш, ҳар қандай бошқа ҳуқуқларини вақтинча чеклаш ёки улардан маҳрум қилиш, етказилган зарар ёки соғлиққа бошқача етказилган ёхуд етказилган маънавий азоблар натижасида бошидан ўтказилган бошқа касалликларда намоён бўлиши мумкин».

Баён этилганлардан кўринадики, маънавий зарар тушунчасини аниқлашда жуда кўп ҳолатларни, жумладан, ҳар бир иш юзасидан жабрланувчи ёки даъвогарнинг руҳий кечилмалари, ҳис-туйғулари, унга нисбатан айтилган ёки тарқатилган нотўғри **маълумотлардан** қай даражада салбий таъсирлангани, орномуси топталганида чеккан азоби; шунга ўхшаш нафақат бу шахснинг, балки унинг яқин қариндошлари, хусусан, оила аъзолари, ота-онаси, ака-укалари, опа-сингилларининг руҳиятига таъсир этгани ва ҳоказолар суд томонидан адолат тарозисига солиниб, бирма-бир ўлчангандан сўнг маънавий зарар миқдори аниқланади.

Шу ўринда яна Олий суднинг юқорида қайд этилган қарорига мурожаат этишни лозим топдик. Унга кўра, "Маънавий зарарнинг миқдорини белгилашда судлар жабрланувчининг унга етказилган маънавий ва жисмоний азобларнинг даражасини кўрсатувчи объектив маълумотларни, тажовуз қилинган объектининг ҳаёт учун муҳимлиги, фойдаси (ҳаёти, соғлиғи, қадр-қиммати, шахсий эркинлиги, уй-жойининг дахлсизлиги, катта қийматга эга бўлган мулклари ва бошқалар), ҳуқуқбузарликнинг оғирлиги ва оқибати (яқин қариндошларининг ўлдирилиши, ногиронликка олиб келган тан жароҳати етказилиши, озодликдан маҳрум қилиш, ишдан ёки турар жойдан ва бошқалардан маҳрум қилиш), **уялтирадиган нотўғри** маълумотларнинг хусусияти ва уларни қанчалик даражада (доирада) тарқатилгани, жабрланувчининг яшаш шароитлари, шахсий хусусиятлари (хизмати, оилавий, маиший, моддий томонлари, соғлиғининг ҳолати, ёши ва бошқалар), зарар етказувчи ва жабрланувчининг айб даражалари, зарар етказувчи шахснинг моддий аҳволи ва бошқа эътиборга молик ҳолатларни ҳисобга олиши лозим».

Кўриниб турибдики, зарарни қоплаш миқдорини белгилашда **адолатлилик** ва **оқилоналик** талаблари инобатга олиниши лозим (ФК, 1022-модда). Демак, инсоннинг шаън, қадр-қиммат ва ишчанлик обрўси билан боғлиқ маънавий зиённи бирон-бир пул бирлигидаги миқдорий кўрсатгич билан ўлчаб бўлмайди, ўлчаш мумкин ҳам эмас, деган хулосага келишимиз мумкин. Шунга қарамасдан, Фуқаролик кодексида "маънавий зарар пул билан қопланади. Маънавий зарарни қоплашда миқдор жабрланувчига етказилган жисмоний ва маънавий азобларнинг хусусиятига, шунингдек, айб товон тўлашга асос бўлган ҳолларда зарар етказувчининг айби даражасига қараб суд томонидан аниқланади", деб белгиланган.

Юқорида қайд этилган мезонлар асосида маънавий зарар миқдорини аниқлаш имкони мавжуд бўла туриб, нима сабабдан Фуқаролик кодексида ҳар бир иш юзасидан маънавий зарарнинг пул бирлиги миқдорини белгилаб бериш судьянинг измига бўйсундирилганини шубҳа остига олиб, даъвогар, айниқса, жавобгарнинг норозилигига сабаб бўлаётгани, шу турдаги даъво аризалари суд идораларида ойлаб ўз ечимини топмаётгани сабабли фуқаролар бу ҳақда ҳуқуқшунос олимлар ва мутахассисларни тушунтиришларини сўраётгани ўринли. Чунки ҳуқуқбузарлик ёки жиноят натижасида маънавий зарарни қоплаш билан боғлиқ жавобгарлик Фуқаролик кодексига киритилган янги институт ҳисобланади. Фикримизча, маънавий зиённи қоплаш билан боғлиқ янгилик жамият ҳаётида синовдан ўтиши ва бу борада суд амалиётида тажриба тўплашга маълум вақт талаб этилди. Энг муҳими, ҳуқуқбузарлик жумладан, жиноят ишлари бўйича маънавий зарарни қоплаш чорасини кўриш фуқароларнинг Конституциямизда ифодаланган шахсий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни рўёбга чиқариш билан бевосита боғлиқдир.

Шуни айтиш керакки, маънавий зарарни қоплаш усулларини ўрганиш натижасида унинг миқдорини аниқлаш учун фуқаролик судлари томонидан Фуқаролик кодекси қабул қилингандан буён кўрилган ишлар асосида етарли тажриба тўпланган. Шу сабабли маънавий зарарни қоплаш мавзуси юзасидан назарий қарашларни баён этишдан тийилиб, ушбу муаммонинг амалий жиҳатларини чуқур ўрганиш, суд амалиётидаги ишларни бирма-бир ўрганиб, аниқ тавсиялар, илмий-назарий фикр-мулоҳазалар, энг муҳими, фуқаролик кодексидаги меъёрларни такомиллаштириш юзасидан аниқ таклифлар ишлаб чиқиш лозим. Албатта, маънавий зарарни миқдорини аниқлаш юзасидан бир хил суд амалиётини йўналтиришни ташкил этишда Олий суднинг алоҳида раҳбарлик ўрнини унутмаслик зарур.

Суд амалиётида кўрилган ишларни умумлаштириб, Олий суд Пленуми қарори талаби даражасида ҳал қилинган ёки маънавий зарарни аниқлашда оқилоналик ёки адолатлилик талаблари бузилган ишларни таҳлил этиш ва уларни ОАВ орқали ёритиш ҳам яхши самара бериши шубҳасиз. Бу низолашган тарафларнинг суд идорасига нисбатан ишончини янада ортишига хизмат қилади.

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, Жиноят-процессуал кодексида жиноят натижасида жабрланувчиларга етказилган мулкий зиёнгина (моддий) қопланиши ва бу ҳақда суд тергови бошлангунга қадар (276 м) фуқаровий даъво қўзғатилиши мумкинлиги кўрсатилган.

Амалиётда маънавий зарарни қоплаш тўғрисидаги даъво суд ҳукми билан ҳал қилинмаса-да, суд жабрланувчига келгусида фуқаролик ишларини кўришга ихтисослашган судга маънавий зарар қоплаш масаласини ҳал этишни сўраб мурожаат қилиш ҳуқуқига эга экани тўғрисида тушунтириш берганини ҳукмнинг қарор қисмида алоҳида бандда ифодалайди.

Амалдаги қонунчилигимизга кўра, фуқаронинг шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқларини бузилиши билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар Фуқаролик, Меҳнат, Маъмурий ва Жиноят кодексларидаги қатор меъёрларда ўз ифодасини топган бўлиб, уларнинг бузилган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларни тиклаш билан боғлиқ маънавий зарарни қоплаш масаласини ҳал этиш Фуқаролик-процессуал Кодекси асосида фуқаролик судлари зиммасига юклатилган. Шу ўринда жиноят ишлари юзасидан маънавий зиённи ундиришни фуқаролик судлари томонидан эмас, жиноят ишини мазмунан ҳал қилган жиноят ишлари бўйича судларнинг (барча босқичда) ўзи узил-кесил қарор қабул қилиши лозим, деган таклифни билдирмоқчимиз.

Мавжуда РАЖАБОВА,
юридик фанлари доктори

Shartnoma qonunchiligi

ШАРТНОМА ВА ЖАВОБГАРЛИК

Шу йилнинг бошларида "Жиззахсут" акциядорлик жамиятига хориждан инсонпарварлик ёрдами сифатида сут кукуни жўнатилгани унинг фаолиятини анча ривожлантириб юборди. Чунки акциядорлик жамияти сут кукунини қайта ишлаб, вилоятдаги кўплаб ташкилот ва муассасаларга текинга тарқата бошлади. Бу бир томондан, мурувватли ёрдам ҳисобланса, иккинчи томондан, савоб иш. Маълумки, инсонпарварлик ёрдами беморларга, ногиронларга, болалар уйлари, махсус мактаб-интернат ҳамда матабгача тарбия муассасалари тарбияланувчиларига кўрсатилади. Инсонпарварлик ёрдами, шубҳасиз, беғараз ва кам-кўстсиз етказиб берилиши лозим.

Бироқ Жиззах вилояти адлия бошқармаси "Жизахсут" акциядорлик жамиятидаги шартномаларнинг тузилиши ва бажарилиш аҳволини ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш йўли билан ўрганганда бу ерда бир қатор қонунбузилиш ҳолатларига йўл қўйилаётганини аниқлади. Хусусан, жамият томонидан шартномалар тузилишида Фуқаролик Кодекси, **"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги Қонун талабларига риоя этилмаган. Қолаверса, уларда томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, шартномаларда белгиланган ўз мажбуриятлари лозим даражада бажарилмаган тақдирда уларнинг жавобгарлиги, низоларни ҳал қилиш тартиби, шунингдек, форс-мажор ҳолати белгиланмаган. Бундан ташқари, шартномаларда акциядорлик жамияти маҳсулот олувчиларга ҳафтанинг қайси куни қанча миқдорда сут ва қаттиқ етказиб бериши кўрсатилмаган. Маҳсулот олувчига маҳсулот етказиб берилмаган ёки олинмаган тақдирда уларнинг жавобгарлиги қандай бўлади, деган масала ҳам очиқ қолган. Бунга шартномалар қонунийлиги ҳуқуқшунос томонидан ўрганилиб, имзоланмаганини ҳам қўшиш мумкин.

Мисол учун айтсак, акциядорлик жамиятининг вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси тасарруфидаги муассасалар билан маҳсулотлар етказиб бериш юзасидан тузилган шартномалар ижроси қониқарсиз аҳволда. Жадвал бўйича соғлиқни сақлаш муассасаларига 50,6 ҳафта мобайнида 1481 ўрин учун 444 шиша сут, 1037 шиша қатиқ берилиши лозим бўлган. Шартномалар ҳукумат томонидан белгиланган лимитлар миқдорида тузилиши лозим бўлсада, акциядорлик жамияти томонидан 17 минг 613 шиша сут, 58 минг 542 шиша қатиқ кам тузилган.

Арнасой тумани марказий касалхонасига эса шу йилнинг август, октябр, ноябр ойининг дастлабки икки ўн кунлигида сут-қатиқ умуман берилмаган. Бундай аҳволни Зафаробод, Пахтакор, Янгиобод туманлари мисолида ҳам кўриш мумкин. Қисқаси, "Жиззахсут" акциядорлик жамияти томонидан вилоят соғлиқни сақлаш муассасаларига шу йилнинг 1 июнидан 21 ноябрга қадар 73 минг 188 ўрнига 33 минг 785 шиша сут, 169 минг 974 ўрнига 48 минг 164 шиша қатиқ кам миқдорда етказиб берилган.

"Жиззахсут" акциядорлик жамиятининг вилоят халқ таълими муассасаларига кўрсатаётган хизмати ҳақида шундай дейиш мумкин. Минг афсуски, бу соҳада ҳам акциядорлик жамияти 25 та шартнома тузиб, шартнома ва жадвал талаблари бажарилишини ора йўлда қолдирган. 999 минг 538 шиша сут, 2 миллион 638 минг 662 шиша қатиқ кам етказиб берилган. Айрим туманлардаги халқ таълими муассасалари шартномаларни имзолаган ҳар икки томоннинг айби билан шу йилнинг сентябр, октябр ва ноябр ойининг дастлабки икки ўн кунлигида инсонпарварлик ёрдамидан баҳраманд бўлишмаган.

Шу ўринда яна бир мулоҳазани айтиб ўтиш лозим. Гап шундаки, инсонпарварлик ёрдами йўналишида келган маҳсулотларни савдо мақсадлари учун ишлатиш умуман мумкин эмас. Аммо акциядорлик жамиятининг 197,7 тонна сут кукунини 257 миллион 90 минг сўмга хусусий фирмалар ва хусусий тадбиркорларга шартномалар тузиш орқали пул ўтказиш йўли билан сотиб юборгани кишини таажжубга солади.

Гапнинг индаллосини айтганда, "Жиззахсут" акциядорлик жамияти инсонпарварлик ёрдами йўналишида шунчалик хатоликларга йўл қўйган экан, фақат унинг ўзини айблаш ҳам бирёқламалик бўлиб қолади. Чунки акциядорлик жамияти билан шартномавий муносабатда бўлган соғлиқни сақлаш, халқ таълими, меҳнат ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бошқармалари тасарруфидаги раҳбарлар нега эътиборсиз бўлишди?

Хуллас, шартномалар тузиш ва уларнинг ижросини таъминлаш юзасидан қўпол камчиликларга йўл қўйган масъул мансабдор шахсларни тегишли интизомий жавобгарликка тортиш, содир этилган қонунбузилиш ҳолатлари ва камчиликларни бартараф этиш ҳамда келгусида бундай ҳолларни такрорламаслик чора-тадбиралрини кўриш юзасидан "Ўзгўштсутсаноат" Давлат акциядорлик ассоциацияси, вилоят соғлиқни сақлаш, халқ таълими, меҳнат ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бошқармалари раҳбарлари номига тақдимномалар киритилди. Демак, тез орада жамиятда аҳвол ўзгарса, ажаб эмас.

Бозор ОРТИҚБОЕВ,
Жиззах вилоят адлия бошқармаси ходими
Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Қиш зийнати

Muammo, muhokama, mulohaza

ЎЗИМИЗГА ЭЪТИБОРИМИЗ ҚАНДАЙ?

Она тилимизга давлат тили мақоми берилгандан буён ўн тўрт йилдан ортиқ вақт ўтди.

Халқимиз ҳаётида муҳим ўрин тутадиган бу сана ҳар йили мамлакатимизда кенг нишонланади. Албатта, уни ҳар қанча нишонласак, бу билан ҳар қанча фахрлансак, ғурурлансак арзийди.

Байрам арафасида юртимизнинг барча жойларида турли тадбирлар бўлиб ўтди. Оммавий ахборот воситаларида тил байрамига оид турфа кўрсатувлар, эшиттиришлар, мақолалар тайёрланди. Амалга оширилаётган савоб ва эзгу ишлар ҳақида сўзланди. Айрим ўринларда йўл қўйилаётган хато ва камчиликлар ҳам тилга олиб ўтилди.

Истиқлол йилларида тилимизнинг мақоми ва қадри янада мустаҳкамланди. Хусусан, лотин алифбосига ўтиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Бу шубҳасиз, ижобий ва қувончли ҳолат. Шу билан бирга у зиммамизга ўзига хос масъулият юклагани ҳам айни ҳақиқат. Аммо баъзида кўнгилнинг туб-тубида ана шу залворли масъулият юкини ҳам қўйганини унутиб қўймаяпмизми, деган иштибоҳ ўтади. Чунки баъзан кўча-кўйдаги йўлкўрсаткич, номлар, реклама тахталари, дўкон ва ошхона пешлавҳалари, эшигига осилган лавҳаларни кўриб, очиғи, кишининг энсаси қотади. Наҳотки, ўн йилдан буён лотин алифбосида тўғри ёзишни ўргана олмаган бўлсак, деб афсусланасан киши.

Крилл алифбосидаги "э", "е" ва шунга ўхшаш бир қанча ҳарфлар битта белги билан ифодаланади. Лотин грамматикасида эса "е" ҳарфини ифодалаш учун иккита ҳарф ишлатилади.

Хўш, шунга нима бўлибди, буни ҳамма билади, демоқчимисиз? Бироз шошманг, ҳали гапимизнинг "берди"сини айтишга улгурмадик.

Эшитган бўлсангиз, ота-боболаримиздан қолган "Ерни боқсанг, ер сени боқади", деган машҳур мақол бор. Машҳур дейишимизга сабаб шуки, бу мақолни ҳамма билади. Мақол таҳлилидан тийилиб турайлик-да, уни бугун шиор сифатида кўчаларимизда қай тариқа ёзилаётганига қайтайлик. Агар бу мақолни ва уни ёзилишида йўл қўйилаётган хатони бир жойда кўрганимизда эди, балки мақола ёзиб ўтирмаган бўлардик. Афсуски, бу мақол кўп жойларда қўпол хато билан ёзилмоқда.

Маълумки, лотин алифбосидаги "е" ҳарфи, крилл грамматикасида "э" ҳарфини билдиради. Кўпгина жойларда лотин алифбосида ҳам крилл алифбосидаги "е" ишлатилаётганига гувоҳ бўлаяпмиз. Демак, бу "е" ўқилиш жараёнида ўз-ўзидан "э"га айланиб кетади. Мана энди мақолни ёзишдаги мана шу биттагина хато натижасида келиб чиқадиган кулгили жумлани кўринг: "Эрни боқсанг, эр сени боқади"..

Яна эътибор берган бўлсангиз, "дорихона" сўзининг ёзилиши етмиш-саксон фоиз "дориҳона" шаклини олмоқда.

(Давоми тўртинчи бетда)

ХАЛҚАРО ЖИНОЯТ ИШЛАРИ СУДИ

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 52-сессиясида инсониятга қарши қаратилган геноцид жиноятига қарши курашиш, унинг олдини олиш чораларини кўриш ва уни содир этганлик учун жазолаш мажбурияти юклатилган Халқаро жиноят ишлари судини ташкил этиш тўғрисидаги Конвенцияни қабул қилди. Қуйида мазкур суд фаолияти ҳақида сўз юритилади.

ХЖИС фаолияти халқаро ҳуқуқ тизимидаги жиноятларни кўриб чиқишга ихтисослашган бўлиб, у фақат жисмоний шахслар орасидаги жиноятларни эмас, балки фақат давлатлар орасидаги можароларни ҳал этади. ХЖИС фаолиятининг асосий мақсади геноцид каби оғир жиноятларни жазолашдан иборат.

Зеро, тарихда инсониятга қарши кўплаб жиноятлар содир этилган. Масалан, 70 йиллардаги Камбоджадаги қизил кхемерлар 2 миллион нафар одамнинг ёстиғини қуритган. Мозамбик, Либерия, Салвадор ва бошқа бир қатор давлатларда ҳарбий можаролар пайтида кўп сонли бегуноҳ фуқаролар, аёллар ва болалар ваҳшийларча ўлдирилган. Фуқароларнинг оммавий ўлдирилиши Алжир ва Африканинг бир неча ҳудудларида ҳозирда ҳам содир этилмоқда.

ХЖИС ўз фаолияти давомида энг жиддий жиноятларни (ўта хавфли жиноятларни), жисмоний шахслар томонидан содир этилган жиноятларни, геноцид, инсониятга қарши ва ҳарбий жиноятларни ҳал қилади. Ушбу жиноятлар ХЖИСнинг Статути билан белгиланган. Бундан ташқари, суд агрессия жиноятлари учун жавобгарлик масаласини ҳам кўриб чиқади. Геноцид ва инсониятга қарши жиноятлар тинчлик ёки уруш пайтида содир этилганидан қатъи назар, жиноий жавобгарликка тортилишга сабаб бўлади. Ҳарбий жиноятлар 1949 йил 12 августда қабул қилинган Женева Конвенциясининг уруш олиб бориш қоидалари бузилган тақдирдаги содир этилган хатти-ҳаракатлар билан белгиланади. Статутда жиноий зўрлаш, жинсий қуллик, фоҳишаликка мажбурлаш, мажбурий ҳомиладор ва гендер жиноятлари каби жинсий жиноятлар бўйича суд терговини олиб бориш ҳам белгиланган. Шунингдек, суд олий даражали мансабдор шахслар ва ҳарбий бошлиқларнинг жиноятларини кўриб чиқади ва ушбу шахсларга нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган жазо ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораларини белгилайди. Суд жабрланганларга реституция, компенсация ва реабилитация қилинишини таъминлайди. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро мезонлардан келиб чиқиб, ХЖИС ўлим жазосини тайинламайди. Суд ўта оғир деб топилган жиноятлар учун 30 йилгача ёки умрбод озодликдан маҳрум этиш жазоларини бериши мумкин. Бундан ташқари, жарима ва мол-мулкни мусодара қилиш жазоларини ҳам қўллайди.

ХЖИС БМТнинг Хавфсизлик Кенгаши билан ҳамкорликда иш юритади. Суд статутида халқаро тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш мақсадида Хавфсизлик Кенгашининг ўрни тан олинган ва кўрсатиб ўтилган. ХЖИСга аъзо бўлиш учун давлатлар Статут қатнашчиси бўлишга рози бўлиши керак ва уни ратификация қилиши лозим. Улар аъзоликдан сўнг суд юрисдикциясини қабул қилишади. Суд фақат иштирокчи давлат ҳудудидаги масалани ҳал этади. Шу билан бирга аъзо бўлмаган давлатлар ХЖИСнинг юрисдикциясини ҳам тан олиши мумкин. Иштирокчи давлатлар суднинг фаолиятига аралашмайди. Статут бўйича иштирокчи давлатлар Суд билан ҳамкорлик қилиш, унга ёрдам бериши, халқаро ҳуқуқий мезонларни ҳурмат қилиши, гумон қилинувчи, айбланувчи шу давлат ҳудудида бўлса, уни ушлаб бериши, тергов жараёнига кўмаклашиши лозим. Агар иштирокчи давлат ҳамкорлик қилишдан бош тортса, ушбу масалани иштирокчи давлатлар Ассамблеяси ёки Хавфсизлик Кенгаши кўриб чиқади.

Судда юқори малака ва тажрибага эга, мустақил фикрли, судья вазифасига мос, халқаро жиноят ҳуқуқи ва инсон ҳуқуқлари бўйича етук мутахассис бўлган 28 нафар судья фаолият юритади. 2003 йил 21 апрелда ХЖИС Статути ХЖИС прокурорлигига Луиса Морено Окомпони (Аргентина) сайлади. Судьялар қатнашчи давлатлар кўрсатган номзодлар бўйича сайланишади. Шу йил бошида иштирокчи давлатлар Ассамблеяси ХЖИСнинг 18 нафар судьяларини сайлашди ва уларнинг ваколатлари 11 мартдан бошланди. Судьялар 3 йиллик, 6 йиллик ва 9 йиллик муддатга сайланадилар.

Суд БМТнинг мустақил идораси бўлиб, Статут бўйича унинг сарф-харажатлари иштирокчи давлатлар, кўнгилли ҳукуматлар, халқаро ташкилотлар, жисмоний шахслар, корпорация ва ташкилотларнинг берган бадаллари ҳисобига қопланади. Агар жиноятни ҳал этишни Хавфсизлик Кенгаши тақдим қилган бўлса, харажатларни БМТ тўлайди.

Jahon tajribasi

Суд қуйидаги ҳолатларда иш бошлайди:

— иштирокчи давлат "иш"ни Прокурорга топширса;

— Хавфсизлик Кенгаши "иш"ни Прокурорга берса;

— Прокурор Статут бўйича ўз ташаббуси билан иш қўзғатса.

Суд — раис ва унинг ўринбосарлари, президиум, апелляция бўлими, суд бўлими ва дастлабки иш юритув бўлими, прокурор ҳамда котибиятдан иборат. Раис ва унинг ўринбосарлари кўпчилик судьялар томонидан сайланади. Улар иккинчи марта сайланиш ҳуқуқига эга. Раис ва унинг ўринбосари Президиумни ташкил этади. Улар суд фаолиятига Статут билан белгиланган барча вазифалари учун жавобгардирлар. ХЖИСнинг штаб-квартираси Гаагада жойлашган. БМТнинг Дипломатик конференциясида 160 давлат ХЖСнинг Статутини қабул қилишда қатнашган ва шулардан 55 таси Статутни тан олган. Ҳозирда бу иштирокчи давлатлар сони ошмоқда. ХЖИС "ratione temporis" юрисдикцияси бўйича Рим статути кучга киргандан кейингина амалга оширилган жиноятларни кўриш ваколатига эга.

Статутнинг 20-моддаси "Ne bis in idem" қоидасига биноан ижтимоий хавфли қилмиш биринчи марта суд томонидан айбли ёки айбсиз деб топилган бўлса, ушбу иш иккинчи маротаба ХЖИС томонидан кўриб чиқилиши мумкин эмас.

Бундан ташқари, "ratione temporis" қоидасига мувофиқ орқага қайтиш кучига эга эмаслиги сабабли Статут кучга киргунга қадар содир этилган жиноятларни ХЖИС кўриб чиқмайди.

Хулоса ўрнида айтсак, ХЖИС фаолияти инсониятга қарши ва ҳарбий жиноятлар, геноцид ва бошқа мураккаб тоифадаги жиноятларни кўриб чиқишга йўналтирилган. У дунё миқёсида инсон ҳуқуқларини ҳимоясини таъминлашга хизмат қилмоқда.

Башорат ЗАРИПОВА,
Ҳабибулла ИСОҚОВ

Jinoyatga jazo muqarrar

ЭЛ РИЗҚИГА ХИЁНАТ

ҚОНУН АСОСИДА ЖАЗОЛАНАДИ

Миллий бойлигимиз ҳисобланган пахта хом ашёсини етиштириш учун деҳқонларимиз эрта баҳордан кеч кузга қадар пешона тери тўкади. Ана шу меҳнати ортидан рўзғорини бут, дастурхонини тўкин, хирмонини юксалтиришни ният қилади. Аммо айрим кимсалар деҳқоннинг ҳалол ризқини "туя" қилиб, текин даромад орттирмоқчи бўлишади. Қуйида ана шундай нопок кимсаларнинг қилмишлари ҳақида баён этилади.

ТАНИШТИРУВ

Тимур Бурнашев — 1976 йилда туғилган. Оилали, 2 нафар фарзанди бор. Маълумоти тугалланмаган олий. Хусусий тадбиркорлик билан шуғулланган. Муқаддам Жиноят кодексининг 277-моддаси 3-қисми билан жиноий жавобгарликка тортилган.

Алишер Юнусов — 1957 йилда туғилган. Оилали, қарамоғида 5 нафар фарзанди бор. Ўрта махсус маълумотга эга. Наманган вилояти кўзи ожизлар жамиятида экспедитор вазифасида ишлаган.

Абдубанноб Ваҳобов — 1951 йилда туғилган. Оилали, олти нафар фарзанднинг отаси. Тўрақўрғон туманидаги "Истиқлол" масъулияти чекланган жамиятни бошқарган.

Назирхон Соҳибов — 1944 йилда туғилган. Оилали, 6 нафар фарзанди бор. Наманган туманидаги "Тошбулоқ-тола" ҳиссадорлик жамиятида тайёр маҳсулотлар бўлими бошлиғи вазифасида ишлаган.

Воҳид Қаҳҳоров — 1962 йилда туғилган. Олти нафар фарзанднинг отаси. Тўрақўрғон туманидаги "Наманган-3" пахта тозалаш ҳиссадорлик жамиятининг сотиш бўлимида таснифловчилик қилган.

Аълохон Маматов, — 1971 йилда туғилган. Икки нафар фарзанди бор. Наманган вилоят божхона бошқармаси 9-сонли "Ташқи иқтисодий фаолият" божхона постида инспектор сифатида фаолият кўрсатган.

ТАФСИЛОТ

Тимур Бурнашев ноқонуний қилмиши учун бир марта судланган бўлса-да, ундан тўғри хулоса чиқармади. Аксинча, яна текин даромадга эга бўлишни орзу қилди. У ўз режасини амалга ошириш учун ёнига ўзига мос кимсаларни йиғди. Улар мўмай даромад топишнинг антиқа усулини режалаштиришди.

Аниқроқ айтганда, улар юқори навли пахта толаларини кийим-кечак ва мебелбоп увада пахта ниқоби остида қалбаки ҳужжатлар асосида хорижга сотиш режасини ишлаб чиқишди. Улар дастлаб вилоят "Пахтасаноат" бирлашмаси томонидан вилоят кўзи ожизлар ўқув ишлаб чиқариш комбинатига ажратилган 5-навли 4,5 типдаги 10 тонна пахта хом ашёсидан хабар топишди. А.Юнусовнинг "беғараз ёрдами" билан улар тегишли ҳужжатларсиз 5281 килограмм 2-навли ва 4674 килограмм 4-навли пахта толаларини қўлга киритишди ва уни сунъий равишда 5-навга айлантиришади.

Шундан сўнг уюшган гуруҳ "Наманган-3" ҳиссадорлик жамияти сотиш бўлими таснифловчиси В.Қаҳҳоров кўмагида 9955 килограмм 2- ва 4-навли, Н.Соҳибов иштирокида 3520 килограмм 3-навли ва 7300 килограмм 4-навли пахтани 5-нав сифатида расмийлаштиради.

Тўпланган хомашё Фарғона вилоятининг Ёзёвон туманидаги "Ёзт-Учқун" хусусий фирмасига олиб борилади. У ерда пахта толасига хомашё аралаштирилиб, аралашма махсус ҳажмдаги тойларга ажратилади.

Тайёр бўлган маҳсулотни вагонларга юклаб, қўшни давлатга жўнатишни А.Маматов ўз зиммасига олди. Шу тариқа қалбаки ҳужжатлар асосида 42,8 тонна юк ими-жимида Намангандан хорижга жўнатилди. Уюшган гуруҳ аъзолари енгил нафас олишди. Аммо улар "поезд кетди" дея янглишишган эди. Вилоят ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимларининг тезкор саъй-ҳаракати туфайли қимматбаҳо пахта хомашёси Қўқон шаҳрида тўхтатиб қолинди.

Шундан сўнг гуруҳ аъзоларига нисбатан жиноят иши қўзғатилди. Тергов жараёнида уларнинг барча қилмиши фош этилди. Суд айбланувчиларга тегишли жазо тайинлади ва етказилган зарар ундириб олинди.

ХУЛОСА

Сўзимиз бошида бободеҳқон меҳнатини бежиз тилга олганимиз йўқ. Чунки бир килограмм пахтани етиштириш учун жуда кўп куч ва маблағ сарфланади. Заҳматли меҳнат ортидан иқтисодиёт юксалади, деҳқон оила тебратади. Тимур ва унинг ҳамтовоқлари эса бели оғримай мўмай пул топмоқчи бўлишди. Аммо эл ризқини "туя" қилмоқчи бўлган кимсалар ниятларига етишолмади. Уларнинг йўлига қонун ғов бўлди.

Равшанпўлат ҲАКИМОВ,
ҳуқуқшунос

Muammo, muhokama, mulohaza

ЎЗИМИЗГА ЭЪТИБОРИМИЗ ҚАНДАЙ?

(Давоми. Боши учинчи бетда)

Крилл грамматикасида "х" ва "ҳ" ҳарфларининг ўртасида катта фарқ бўлганидек, лотин алифбосида ҳам "х" билан "н" нинг ўртасида фарқ бор. Лекин негадир бу масала ҳам бирор-бир мутасаддининг эътиборини тортаётгани йўқ.

Тилимизга Давлат тили мақоми берилгач, бу борада жуда катта ишлар амалга оширилди. Атамаларни ўзбекчалаштириш ҳам шулар жумласига киради. Лекин айрим жойларда бирор атаманинг ўзбекча шакли бўла туриб, бошқа тилда ёзиб қўйилганига ҳайрон қоласан, киши. Масалан, "магазин автозапчасты" атамаси ўзбек тилига "автомобил эҳтиёт қисмлари дўкони", деб таржима қилинган. Бу таржима аллақачон халқимиз онгига сингиб ҳам бўлди. Бироқ пойтахт кўчаларини айланадиган бўлсангиз, ҳамон истагангизча "автозапчасты" деган ёзувни учратишингиз мумкин. Энди мана шу "автозапчасты" деган сўзни лотин алифбосида ёзилишига эса куйишингизни ҳам, кулишингизни ҳам билмайсиз. "Ҳой биродар, шу атаманинг ўзбекча шаклини ёзишни истамаган экансан, крилл грамматикасида ёзиб қўявер", дейдиган одам йўқ. Умуман олганда, атамаларнинг бир хил ишлатилишини таъминлаши керак бўлган мутасаддиларимиз ҳам ўз ишларига анчагина бефарқ қараяпти, шекилли.

Биз кўча ёзувларимиздаги лотин грамматикасида йўл қўйилаётган айрим хато-камчиликлар хусусида тўхталиб ўтдик. Бу муаммонинг ечимини мутасаддиларга ҳавола этган ҳолда мавзуни давом эттирайлик.

Хўш, кўча ёзувлари бугун фақат лотин грамматикаси асосида ёзилаяптими? Йўқ, албатта! Учтадан битта ёзув крилл грамматикасида. Майли, бу унчалик ҳам ёмон эмасдир. Балки ҳаммамиз лотин алифбосини ўрганиб олгунимизча крилл грамматикасидан фойдаланиб туриш мумкиндир. Лекин крилл алифбосида ҳам хато-камчиликлар бўлсачи? Буни қандай изоҳлаш мумкин?

Яқинда пойтахтдаги катта дўконлардан бирининг пешонасига осиб қўйилган шундай ёзувни ўқидик: "Тошкент шаҳри аҳолисидан таъмирлаш ишлари учун яратилган ноқулайликларга узр сўраймиз"! Бу гапдан бирор маънони уқиш мумкинми?

"Таъмирлаш ишлари учун яратилган ноқулайлик", деган сўзлар ҳам анчагина таҳрирталаб. Чунки "таъмирлаш ишлари учун" эмас, "таъмирлаш ишлари туфайли" ёки "таъмирлаш ишлари сабабли" дейилса, мақсадга мувофиқ бўларди. Чунки ҳеч қачон ва ҳеч ерда ноқулайлик яратилмайди! Наҳотки, бу сўзни ёзаётган одам, уни ёздираётган дўкон мутасаддиси, борингки, уни ўша жойга илиб қўйганларнинг бирортаси "Оғайнилар, ноқулайлик яратилмайди, аксинча, у пайдо бўлиши мумкин", демаган бўлса?! Афсуски, бу ҳам тилимизга нисбатан ҳурматсизликнинг бир кўринишидир.

Шу ўринда кўчаларимиздаги катта-катта реклама тахталарига эътибор қаратсак, нафақат пойтахт, балки вилоятлардаги катта-кичик шаҳарларда бўлганингизда ҳам йирик полотноларга бошқа тилда ёзилган эълонларни кўрасиз. Тўғрисини тан олиш керак, каттароқ шаҳарларимизда улар ўзбек тилидагига нисбатан анча кў-ў-ўпроқ... Буни ҳам барчамиз кўрамиз ва лоқайдлик билан ўтиб кетамиз. Биргина пойтахтдаги "Зарафшон" ресторанининг атрофини бир айланиб кўринг. Камида йигирмага яқин чет тилида ёзилган реклама тахталарига дуч келасиз.

Яқинда филология фанлари номзоди Зуҳриддин Исомиддинов билан шу хусусда суҳбатлашиб қолдик. Бу борада Зуҳриддин аканинг ҳам фикри бор экан. Шунинг учун ҳам мақоламизга у кишининг фикрлари билан якун ясашни лозим топдик:

— Мени бошқа нарса кўпроқ ўйлантираяпти. Рус тилини-ку бир бало қилиб тушунармиз. Лекин кейинги пайтларда катта-катта дуконлар, айрим идоралар пешлавҳаларида хорижлик ёзувлар пайдо бўла бошлади. Хўш, бир ойда икки нафар хорижий кириб ё кирмайдиган дўконлар номини ёки улар сотаётган маҳсулотлар ҳақидаги ахборотларни ажнабий ёзиш кимга керак?!

Агар эътибор берган бўлсангиз, кейинги пайтларда ёш бола ҳам биладиган қадимий жой номлари ҳам қанақадир ғализ ёзилмоқда. Мисол учун айтсак, пойтахтнинг Юнусобод даҳасига қатновчи шаҳар транспортларининг пешонаси ёки биқинига "Юнус-абад", деб ёзиб қўйилган. Метронинг "Ўриксор" бекатига тушадиган бўлсангиз, "Ўрик-зор", деган ёзувга кўзингиз тушади. Бугун бешинчи синф ўқувчиси ҳам "Юнус-абад" эмас, "Юнусобод", "Ўрик-зор" эмас, "Ўриксор", деб ёзилишини билади-ку? Нега энди шу сўзларни ёзаётганлар унинг фарқига бормайди?! Ахир, "Ўрик-зор" деб ёзилса, нафақат сўзнинг шакли, балки мазмуни ҳам ўзгариб кетади-ку?!

Бундай чалкашликларга яна мисол келтириш мумкин. Ҳолбуки, кўча ёзувлари, атама-ю реклама хизмати билан махсус шуғулланадиган, ана шу шуғуллангани учун ҳам маош оладиган идоралар бор. Уларда фаолият кўрсатаётган мутасаддилар қаерга қарашаяпти? Мутасадди идоралар ўз йўлига-ю, лекин зиёлиларимиз ҳам "қонун қабул қилинди — ҳаммаси ҳал бўлди", деб қўл қовуштириб ўтирмасликлари керак. Тилимизнинг софлиги учун сиз, мен, у — демакки, барча-барчамиз бирдек масъулмиз!

Ҳар қандай қонунга нисбатан эътиборсизлик, беписандлик охир-оқибат унинг бузилишига олиб келади.

Азиз муштарий! Биз ушбу мавзуни бежиз эътиборингизга ҳавола этмаяпмиз, балки кимларнингдир назарида кўтарилаётган муаммо арзимас туюлиши мумкин. Лекин биз истаймизми-йўқми — тил миллатнинг юзи, фахри, ғурури, ифтихори. Қолаверса, тилимизни асраб-авайлаш ҳар биримизнинг фарзандлик бурчимиз. Бу бурчни унутишга ҳеч биримизнинг ҳаққимиз йўқ!

Ислом ҲАМРО,
"Инсон ва қонун" мухбири

Qutlov

ИБРАТЛИ УМР ЙЎЛИ

Инсон бу дунёга эзгу ишлар қилиш, ўзидан ёрқин излар қолдириш учун келади. Ҳеч шубҳасиз, ўз олдига олий мақсадларни қўйган, қийинчиликларни мардона енгиб ўтолган, иродаси мустаҳкам ва интилувчан одамларгагина бу улкан бахт насиб этади.

Ҳозирда 75 ёшни қаршилаётган тажрибали ҳуқуқшунос Жума ака Сайдуллаев ҳам кўпчилик ҳавас қилса арзийдиган ана шундай сермазмун умр йўлини босиб ўтди.

Сурхондарёнинг узоқ қишлоқларидан бирида туғилиб ўсган Жума ака ёшлигиданоқ адолат ҳимоячиси — ҳуқуқшунос бўлишни ният қилди. Бу тиришқоқ йигит фақат ният билангина кўзланган мақсадга эришиб бўлмаслигини яхши тушунгани учун китобга меҳр қўйди. Жуда кўп мутолаа қилди, билимини оширишга интилди. Интилганга эса толе ёр деган нақлни амалда исботлади.

Жума ака салкам 35 йил давомида вилоят ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларда ҳалол хизмат қилди. Таъкидлаш жоизки, унинг бу даврдаги фаолияти ўзига хос мураккаб даврда кечди. Сабаби тоталитар тузум ўз ҳукмини ўтказиш учун тазйиқ ўтказар, ҳақпарвар ходимларни ҳушламасди. Ёш бўлса ҳам аллақачон ўз ишининг устаси бўлиб улгурган Жума Сайдуллаев эса ўз фикрида қатъий турар ва ҳар бир ишни қонун ва инсонпарварлик нуқтаи назаридан баҳоларди. Касбдошлари ҳали-ҳанузгача унинг ана шу хислатларини қадрлашади.

Ҳаётнинг паст-баландликлари ёш ҳуқуқшуносни синовлардан ўтказиш баробарида иродасини ҳам тоблади. Жума Сайдуллаевнинг ҳаёт йўли дўстлари ва ҳамкасблари томонидан бундан 5 йил муқаддам нашр этилган "Тангидара қалдирғочи" китобида батафсил баён этилган.

Сурхон воҳасининг биринчи ҳуқуқшунос қалдирғочи ҳисобланган бу ажойиб инсон ўн бир нафар фарзандни тарбиялаш билан бирга жуда кўплаб шогирдларга устозлик қилганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Бағрикенг бу инсондан ҳаёт ва касб сабоғини олган амалиётчи ходимлар билан бирга ҳуқуқшунослик соҳасида самарали фаолият юритаётган олимлар ҳам кўпчиликни ташкил этади.

Шунинг учун бугунги кунда кўплаб ҳуқуқшунослар Жума ака Сайдуллаевни ўзларининг меҳрибон устози деб билишади. Бу ҳам Жума ака Сайдуллаев фаолиятига берилган муносиб баҳодир.

Жума ака қонунчиликни мустаҳкамлашдаги ҳалол меҳнати, инсонийлик фазилатлари учун "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ҳуқуқшунос" унвони билан тақдирланган.

У ҳозирги пайтда Сурхондарё вилояти адвокатлар ҳайъатида адвокатлик фаолиятини давом эттирмоқда.

Тиниб-тинчимас устоз доимо одамлар орасида, уларнинг ўй-ташвишлари билан яшайди. Жума ака инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида ҳам салмоқли ишларни амалга оширмоқда. Чунки у Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили — Омбудсман ҳузуридаги доимий комиссия аъзоси сифатида ҳам жамоатчилик асосида фаолият кўрсатиб келмоқда.

Бу эса камтарин инсон, меҳрибон устоз Жума ака Сайдуллаев ҳаётини эзгуликка бахшида этганидан далолатдир.

БИР ГУРУҲ ШОГИРД ВА ДЎСТЛАРИ

Qing`irlikning qiyig`i

БАНГИ БЕДАНАМИ?

Мусурмон Нарзиев 5 дона метал челакка 5 туп канопли ўсимлиги уруғини экиб, ўстираётган эди. Бундан хабар топган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идора ходимлари таркибида гиёҳванд модда мавжуд бўлган ўсимликларни холислар иштирокида йўқ қилиб ташлашди. Мусурмон Нарзиевни эса жавобгарликка тортишди. Тергов жараёнида Мусурмон Нарзиев антиқа баҳона ўйлаб топди: "У аслида банги эмас, гиёҳванд моддани сотиш билан ҳам шуғулланмайди, лекин овози ёқимтой бедана боқишга қизиқади. Аслида бу ўсимликдан гиёҳванд модда олинишини билмайди ёки етти ухлаб тушига киргани ҳам йўқ. Бир сафар Қаршига борганида бу ўсимлик уруғини чойхонада танишган беданабоз чолдан олган. Чол унга ана шу ўсимликнинг уруғидан беданага берилса, у сархуш бўлиб, кечаю кундуз сайрар эмиш. Шу мақсадда 5 та пақирда ўсимликни авайлаб ўстираётган экан. Агар унинг наша эканини билганда, ҳеч қачон бу ишга қўл урмаган бўларкан". Мусурмон Нарзиевнинг бу баҳонасини умр йўлдоши ҳам билмаганига нима дейсиз? Ҳатто турмуш ўртоғи ҳам уни бундай номаъқул ишларга қўл урмайди, деб ишониб юрган экан. Агар олдиндан билганда, ҳеч кимдан сўрамай, бу лаънати ўсимликни ўз қўли билан юлиб ташлар экан. Хуллас, ана баҳона-ю мана баҳона. Наҳотки, эр ҳам, хотин ҳам ҳовлисида заҳри қотил ўсаётганини билишмаса? Ҳар куни бир чимдим тариқ билан кун кўрадиган бечора беданада нима айб? Тили забони йўқ қушга тўнкалса, жавоб берадиган зот анқонинг уруғи бўлади, деб ўйлаган шекилли? Тўрт нафар фарзанднинг отаси шундай деб ўтирса, нима дейишингни ҳам билмайсан киши. Албатта, судда бундай баҳона ўтмади. Ўзини анойиликка солмоқчи бўлган Мусурмон Нарзиевга қилмишига яраша жазо тайинланди. Судда иштирок этганлар эса унга баҳона тўқигандан кўра ҳалол рўзғор тебратишни маслаҳат беришди. Жўяли насиҳат — шундай эмасми?

Ш.ХУРРАМОВ,
ҳуқуқшунос

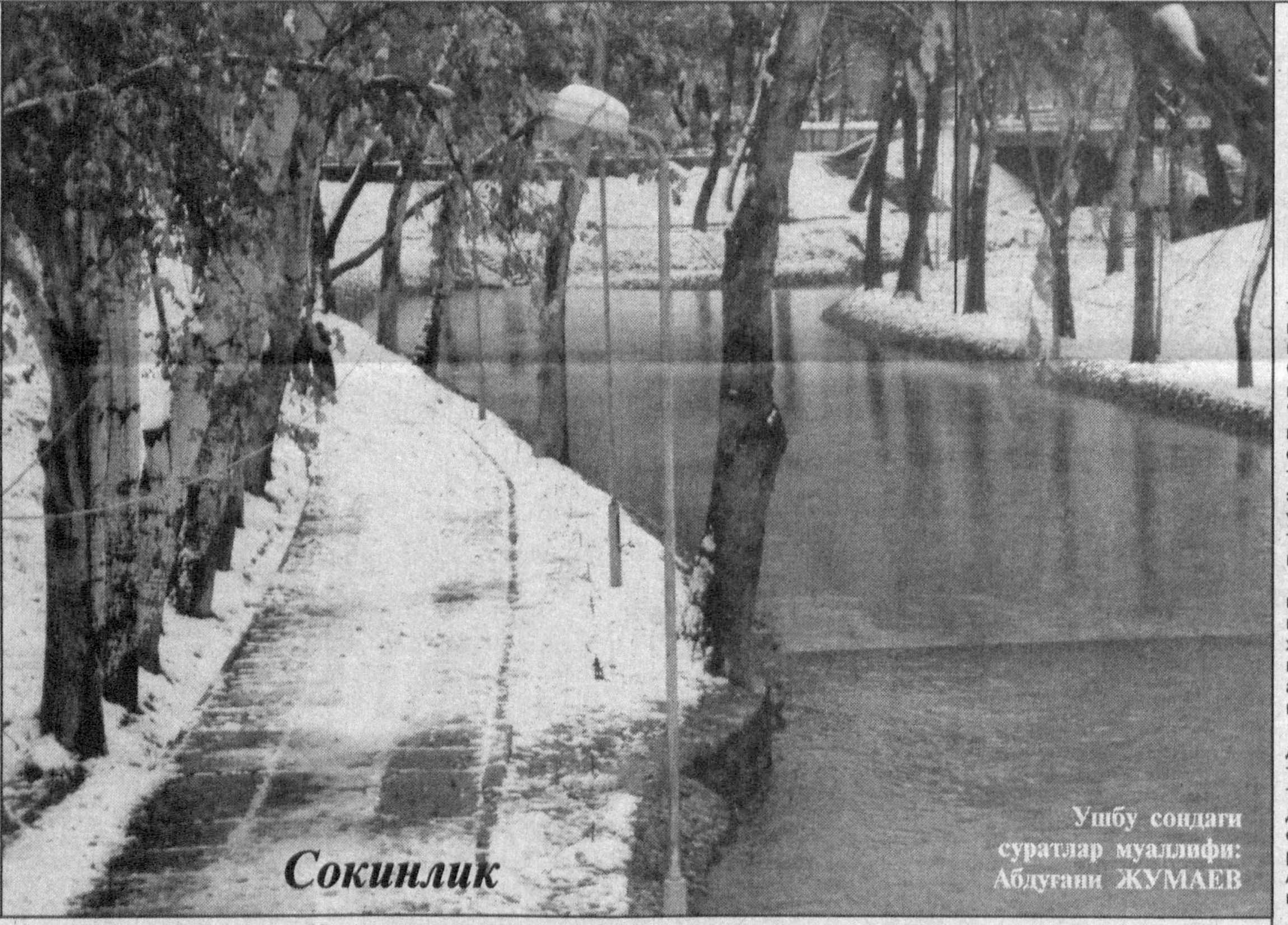

Сокинлик

Ушбу сондаги суратлар муаллифи: Абдуғани ЖУМАЕВ

Qilmish-qidirmish

"ТОЗАСИ"НИНГ КАСОФАТИ

Алижон Раҳмонов Дангара туманида "элга танилган" кишилардан. 52 ёшли бу кимса муқаддам 5 марта судланган. Охирги марта Президентимизнинг 2001 йил 22 августдаги "Амнистия тўғрисида"ги Фармонига мувофиқ ўша йилнинг октябр ойида жазодан муддатидан илгари озод қилинган эди. Орадан 10 ой вақт ўтгач, у ўзини яна бир марта "танитиб" қўйди. Бу сафар қандай қилиб дерсиз? Унда эшитинг.

Алижон Раҳмонов туманнинг Катта бойвучча қишлоғида, яъни Мулкобод ширкат хўжалиги учинчи бригадасининг дала шийпонида яшар ва айни пайтда қоровулчилик қиларди. Бир куни кеч соат 19.00 лар чамасида у қишлоқдан шийпонга келаётган пайтда ширкат хўжалигининг пахта қабул қилиш пункти ёнидаги чойхонага кирди ва шу ерда «биттани майдалаб ўтиришган» ҳамқишлоқлари Аъзамжон билан Ғайратжонни учратиб қолди.

— Ие, Алижон ака, бормисиз? Анчадан бери кўришмаймиз ҳам, — дея оғайнилар у билан қуюқ кўришишди. Сўнгра уни давраларига таклиф этишди. — Қани, марҳамат, ўтиринг. Биргалашиб беш грам-беш грамдан оламиз...

— Мен «тозаси»дан ичаман. Агар борсаларинг, спирт қуйиб бераман, — деб қолди Алижон Раҳмонов. Шундан сўнг учовлон Аъзамжоннинг "Жигули"сига ўтириб, шийпонга келишди. Мезбон дарров дастурхон ёзди. Охири кўнгилсизлик билан тугаган улфатчилик шу тахлит бошланди.

Кўп ўтмай кайфи ошиб қолган Алижон Раҳмонов Аъзамжон билан тортишиб қолди. Оддий можаро муштлашишгача бориб етди. Кўзи қонга тўлган Алижон Раҳмонов кутилмаганда Аъзамжоннинг ўн кўкрак тарафига пичоқ санчди. Жароҳатланган ва рақибини янада жиддийроқ шикаст етказиб қўйиши мумкинлигини ўйлаган Аъзамжон базўр қочиб машинага ўтирди. Ғайрат ҳам унинг ортидан машинага чиқди. Улар тўппа-тўғри акаси Набиқўзининг уйига боришди. Набиқўзи укасини дарҳол туман маркази шифохонасига олиб боргач, уни реанимация бўлимига ётқизишди. Шифокорларнинг саъй-ҳаракатлари билан Аъзамжоннинг ҳаёти сақлаб қолинди.

Алижон Раҳмонов эса жиноят ишлари бўйича Данғара туман судининг ҳукми билан узоқ муддатга озодликдан маҳрум этилди.

Энди бу воқеани бир мушоҳада қилиб кўрайлик: "Қаҳрамон"имиз-ку қилмишига яраша жазо олди. Аммо ундан узоқ муддатга жудо бўлган оиланинг аҳволи энди қандай кечади? Судда у уч нафар вояга етмаган фарзандлари борлигини айтиб, жазо тайинлашда енгиллик беришларини сўради. Хўш, Алижон нега оиласи, фарзандлари тақдирини жиноят содир этишдан илгари ўйламади?

Энг асосийси, илгари унга меҳр-мурувват кўрсатилган, у Президентимизнинг бағрикенглиги туфайли жазони ўташдан муддатидан илгари озод этилган эди.

Бироқ у бундан тўғри хулоса чиқариб олмади. Ҳаёт ҳамиша хатолик, адашишлардан тўғри сабоқ чиқариб яшашни тақозо этади. Бундан кўз юмиш эса муқаррар фожиага олиб келади. Баён этилган воқеа ҳам бу фикрнинг исботидир.

Хадича МУСАХОНОВА,
ҳуқуқшунос
Хуршид СУЛТОНОВ,
журналист

ҚАЛБ СЎҚИРЛИГИ

СУД ОЧЕРКИ

Январ ойи серёғин келди. Ерга устма-уст қор тушди. Бундай пайтлар ишлаб ўрганган одамга қийин, уйда бекор ўтириш зерикарли. Мол-ҳолинг кўпроқ бўлса, бошқа гап, ҳарна эрмак. Куннинг қандай ўтганини билмай қоласан.

I. ШУДГОРДАГИ ШАРПАЛАР

Кечки овқат маҳали Тўлқин уйдагиларга маслаҳат солди. Мол бозорга бориб яхшироқ мол қарашини, агар маъқул тушса, сотиб олажагини айтди. Шу йилнинг 11 январидан 12 январига ўтар кечаси у жамғариб юрган 315 минг сўм пулини сумкага солиб, Жума шаҳар мол бозорига йўл олди.

Бироқ у бозордаги молларни кўриб, ҳеч қайсига харидор бўлмади. Олиш учун жазман киришмади. Тушган моллар унга маъқул келмади. У бозордан чиқиб автобекатга келди. Бу пайтда соат миллари эндигина тўртни кўрсатаётганди.

У киракаш енгил автомашиналардан бирига ўтириб уйига қайтди. Машина Б.Кўмаков номидаги ширкат хўжалигининг ўзи истиқомат қиладиган Илғор қишлоғига етиб келгач, уйининг тўғрисида тушиб қолди. Кира ҳаққи учун 600 сўм бериб, ариқдан ўтди-да, шудгор оралаб юрди. Шу пайт кутилмаганда, унинг қаршисига бошқа бир енгил машина келиб тўхтади. Машинадан уч киши тушди. Бири Тўлқиннинг изидан, иккитаси ён томонидан айланиб ўтиб, ўраб олди. Орқа томондан келаётган нотаниш кимса Тўлқинни бўйнидан бўғиб, бошини пастга босди. Олдидан ўраб чиққанлардан бири етиб келиб юзига мушт туширди, йиқитиш учун оёғига тепди.

Кутилмаган ҳодисадан Тўлқиннинг ҳуши бошидан учди. Чап қўлидаги пул солинган сумкани жони оғриганидан ерга отиб юборди. Оёғига тушган зарбдан ерга йиқилди. Нотаниш кимсалар Тўлқинга бошқа ҳамла қилишмади. Ердан сумкани олишдида қандай тез пайдо бўлган бўлишса, яна шундай кўздан ғойиб бўлишди.

II. "ШЕРАЛИНИНГ УЙИ ҚАЕРДА?"

Кейинги ҳафта шанба куни Баҳром ака Умрзоқов ўғли, иккинчи гуруҳ ногирони Қаҳрамон билан она-бола сигирини Жума шаҳар мол бозорига сотиш учун йўлга тушишди. Уларнинг савдоси юришди, қишнинг совуқ тунида бозорда ота-бола харидорни узоқ кутиб қолишмади. Она-бола сигирни 325 минг сўмга сотиб, тунги соат бир яримларда уйга қайтишди.

Баҳром ака пулнинг бир қисмини чўнтакларига жойлаб, қолганини елим халтага солиб олганди. Улар қишлоққа кириб келгач, чорраҳада машинадан тушишди. Машина жўнаб кетгач, кутилмаганда "ВАЗ-2106" русумли оқ рангли "Жигули" келиб тўхтади. Ундан икки йигит тушади.

— Кечирасиз, — дейди улардан бири, — биз адашиб қолдик. Шерали деган йигитнинг уйини излаб юрибмиз.

Қишлоқ одамлари анчайин содда бўлади-да. Яна ўз қишлоғида тунаб кетишлари мумкинлиги кимнинг хаёлига келади, дейсиз.

Баҳром ака азбаройи нотаниш кишиларнинг ҳожатини чиқариш мақсадида Шерали деган йигит ким-у, унинг уйи қаердалигини эслашга уринди. Бироқ бирон-бир нарсани эслашга улгурмади. Чунки нотаниш йигитлардан бири кутилмаганда Баҳром аканинг қўлидаги пул солинган елим халтага ёпишди. Қаҳрамон ҳассаси билан пулга қўл чўзган кимсанинг билагига урди. Ҳамлага чоғланиб турган экан, уларнинг иккинчиси Қаҳрамонни туртиб юборган йиқилиб тушди. Шу чоғ машинадан учинчиси тушиб, шерикларига ёрдамлашди. Пул солинган елим халта Баҳром аканинг қўлидан кетди. Мотори ўт олиб турган "Жигули" ҳаш-паш дегунча кўздан йўқолди.

III. ҚОРА КЎЛАНКА

Баҳром ака елим халтадаги 155 минг сўм пулини талончиларга олдириб, уйқуси келмай тўлғониб ётган пайтда туманнинг Ж.Юсупов номидаги ширкат хўжалиги Зорман қишлоғида Тўлқин Ҳазратқуловнинг ҳам бошига қора кўланка соя ташлаётганди...

Гап шундаки, Т.Ҳазратқулов ўғиллари Жаҳонгир ва Руслан билан молини Жума шаҳар мол бозорига чиқариб, 187 минг сўмга сотганди. Ўғиллари бозор қилиб қайтиш учун қолишган, ота ёлғиз ўзи уйга қайтаётганди. Одамнинг табиати қизиқ-да. Биров пулини қўлида ёки елим халтада кўтариб юрса, кимдир уни белига боғлаб олади. Т.Ҳазратқулов эса пулларини рўмолга ўраб бўйнига боғлаб олганди. Лекин ким пулни қандай ҳолда сақламасин, кимдир қасд қилдими, унинг қўлдан кетиши тайин экан.

Тўлқин ака ҳам қишлоққа келгач, машинадан тушиб қолди. Сўнг йўл четидан уйи томонга секин кетиб бораётганди, туйқус қандайдир енгил машина йўлини тўсиб тўхтади. Бир пайт қараса, қаршисида тўртта одам, хезланиб турибди. Тўлқин ака қаршисидаги тўртовлоннинг важоҳатини кўриб, юраги музлаб кетди. Ҳалиги тўртовлон «ҳе йўқ, бе йўқ» уни уриб йиқитишди-да, бўйнида боғлиқ турган рўмолдан пулларни олиб жўнаб қолишди.

IV. СУРИШТИРУВ

Туман ҳудудида шу йилнинг 11-19 январ кунлари оралиғида юз берган босқинчилик жинояти ички ишлар идоралари ходимларини оёққа турғазди. Енгил автомашинада фуқароларнинг орқасидан кузатиб бориб, талончилик йўли билан уларнинг пулларини тортиб олиб кетаётган номаълум шахсларни аниқлаш ва ушлаш юзасидан махсус тезкор тадбир тузилди.

Аввало, жиноятни тез очиш учун жиноят қуроли-автомашинани аниқлаш керак эди. Чунки калавани учи жиноят қуроли билан бевосита боғлиқ. Агар у аниқланса, шубҳасиз, жиноятчилар ҳам қўлга тушади. Мол бозори билан қишлоқлар орасида енгил автомашиналарда киракашлик қилган фуқаролар жиноят қуролини аниқлашда кўмак беришди. Улардан олинган кўрсатмаларга қараганда, талончилик жинояти содир этилган кунлари шу пайтгача киракашлик билан машғул бўлмаган "ВАЗ-2106" русумли, оқ рангли, тўрт чироқли, давлат рақамида "90" сони мавжуд машина йўлларда қатнаган.

Жиноят қуроли — "Жигули"ни топиш борасида олиб борилган тезкор ишлар ўз натижасини берди. Қўшни Нуробод тумани, Амир Темур номидаги

Jinoyat va jazo

ширкат хўжалиги Қизил қуёш қишлоғида яшовчи Тўлқин Хўжамов бошқарувидаги юқоридаги белгилар мавжуд автоулов гумон қилинди. Шундан сўнг кузатув ишлари олиб борилди.

VI. САБОҚ

Гумон тўғри чиқди. Ўзларини қидиришаётганини сезган жиноятчилар яширинишга ҳаракат қилишди. Бироқ фуқароларни тунаш йўли билан жиноят содир этган кимсалар тезда қўлга олинди. Улар Тўлқин Хўжамов, Отабек Хўжамов, Зоҳиджон Тангиров, Рустам Хўжамов, Тўлқин Эшмуродовлар экан. Тўлқин ва Отабек Хўжамовлар ака-ука. Рустам Хўжамов эса уларга жиян. Жиноятчилардан ака-ука Хўжамовлар ҳамда Тўлқин Эшмуродов муқаддам судланган.

Жиноят ишлари бўйича Пастдарғом туман суди бу жиноий ишни кўриб чиқди. Судланувчилар айбларини тўлиқ тан олишди. Қилмишларидан пушаймонликларини билдиришди. Суд судланувчилар Тўлқин Хўжамов, Отабек Хўжамов, Зоҳиджон Тангиров, Рустам Хўжамов, Тўлқин Эшмуродовларга айбига яраша жазо тайинлади. Жиноят қуроли — "Жигули" автомашинаси давлат ҳисобига мусодара қилинди.

Мазкур босқинчилик жиноятининг содир этилганига салкам бир йил, жиноятчиларга ҳукм ўқилганига эса ярим йил бўлди. Воқеа тафсилотини келтиришдан мақсад атрофга бефарқ бўлмаслик, ҳушёр ва сезгирликни йўқотмасликни эслатиш. Ким қандай баҳо беради, билмадигу, лекин босқинчилик жиноятига қўл урган ана шу кимсаларни кўршапакларга қиёслагинг келади. Чунки кўршапалаклар кечкурунлари ов қилиб, кундузи ковакларга кириб олади. Уларнинг кўзлари кичик ва ожизлигидан кундузи яхши кўролмайди. Бу кўршапалакларнинг жиноят йўлига киришига эса қалб кўзларининг сўқирлиги сабаб бўлган.

Илҳом ЖАПАСОВ,
ҳуқуқшунос
Ҳамид ЭГАМ,
журналист

«Инсон ва қонун» ҳуқуқий газетаси ва «Ҳаёт ва қонун» юридик журнали Бирлашган таҳририяти жамоаси Тошкент Давлат юридик институти профессори Аҳмаджон Чориевга онаси

МАРЯМ аянинг

вафоти муносабати билан ҳамдардлик билдиради.

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Ҳаваскор балиқ тутувчилар жамиятида мажлис бўлаяпти. Жамият раиси сўз олди:

— Қишки балиқ овлаш мавсуми ҳам келиб қолди. Бу йил неча шишадан ароқ оламиз? Бундан икки йил бурун ҳар бир киши бошига битта шишадан ароқ олгандик. Оқибатда қармоқларни йўқотдик. Ўтган йили киши бошига икки шишадан олгандик — автобусдан айрилдик. Бу йил қандай таклиф билдирасизлар?

Ҳаваскор балиқ тутувчилардан бири ўрнидан туриб шундай таклифни илгари сурди:

— Бу йил ҳар бир киши бошига уч шишадан ароқ олишни таклиф қиламан. Фақат шарт шуки, ўзимиз билан бирга қармоқ олмаймиз ва автобусга ҳам чиқмаймиз...

ИНСОН ва ҚОНУН
МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади
1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган
Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ
ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ, Бўритош МУСТАФОЕВ, Пўлат САМАТОВ, Хуршид СОДИҚОВ, Эркин ҚУДРАТОВ, Сайфиддин РАҲИМОВ, Ғафур АБДУМАЖИДОВ, Ҳолли НОРБОЙ, Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.
Саҳифаловчи-дизайнер: Жаъфар ЖАББОРОВ
Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ
Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмда, офсет усулида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-918. Тиражи — 10.000. Босишга топшириш вақти — 21.00 Топширилди — 22.30
МАНЗИЛИМИЗ: 700047, Тошкент ш. Сайилгоҳ кўчаси-5. Тел: 133-70-65, 133-84-50